

Лис Микита

Іван Франко

ПІСНЯ ПЕРША

Надійшла весна прекрасна,
Многоцвітна, тепла, ясна,
Мов дівчина у вінку;
Ожили луги, діброви,
Повно гамору, розмови
І пісень в чагарнику.

Лев, що цар є над звірами,
Пише листи з печатками,
Розсилає на весь світ:
"Час настав великих зборів!
Най зійдесь до царських дворів
Швидко весь звірячий рід".

Ось ідуть вони юрбами,
Мов на відпуст з корогвами —
Все, що виє, гавка, квака;
Лиш один мов і не чує,
В своїм замку, знай, ночує —
Лис Микита, гайдамака.

Ой, недаром він ховаєсь!
Знать, сумління обзиваєсь:
"Кривдив ти звірячий люд!"
Тим часом в своїй столиці
Цар засів поруч цариці,
Щоб творити звірам суд.

Перший вийшов Вовк Неситий.
"Царю,— каже,— від Микити
Вже мені хоч пропадять!
Діток моїх б'є, кусає,
А Вовчицю обмовляє
Так, що й сором повідать!

А й мене — хіба ж то чесно? —
Як він хитро і облесно
Мало в гріб раз не ввігнав!
Се було ще того разу,
Як я з царського указу
Мировим суддею став.

От до мене вбіг Микита:
"Вовче, справа знаменита!
Штири барани ось тут.
Їм лишилася по батьку
Гарна частка поля в спадку,
І на твій здаються суд.

Бачиш, почали свариться,
Ані руш їм поділиться —
Геометри в них нема.
Я веду їх в сюю нетру:
Будь їм ти за геометру,-
Праця буде недарма".

Втішивсь я — нема що крити.
Бачте, баранів мирити
Дуже я люблю над все:
Як зроблю їм справу в поли,
То вам жаден з них ніколи
Вже рекурсу не внесе.

От я швидко збираюся,
З баранами вітаюся —
Хлопці повні, як стручки!
"Ну-бо, хлопці, поспішімо,
На той спорний ґрунт ходімо!
Маєте пальки, дрючки?"

"Все є,— кажуть,— все готове!"
Вийшли в поле Баранове,
Стали мірять — ні, не йде!
Тут замного, там замало,
Вшир не хочуть, вздовж не стало,
Бо тут ліпше, там худе.

Далі каже Лис Микита:
"Тут одна лиш стежка бита
Вас до правди заведе.
Вовче, стань на середині,
А з них кождий в сій хвилині
На ріг ниви най іде.

Станьте й стійте там спокійно,
Кождий уважай подвійно!
Як я крикну: раз, два, три! —
То з вас кождий без уговку
Якнайшвидше к пану Вовку
Що є сили просто дри!

Хто найшвидше дочвалає,
Вовка з місця геть зіпхає,
Матиме найбільшу часть.
Зрозуміли?" — "Зрозуміли!" —
"Ну, ставайте ж, і до ціли
Най вам бог добігти дасть!"

Всередині став я радий,
Не доміркувався зради,
А Микита на межи
Аж у собі радість тисне —
Як не гаркне, як не свисне:
"Раз-два-три! А враз біжи!"

Ледве крикнув Лис Микита —
Гей, як рушили з копита
Барани у той сам час!
А як збилися докупи,
То, вам наче штири ступи,
В мене гопнули нараз.

Штири барани відразу
Мої кості на логазу,
Бачилося, потовкли;
Я лиш зіпнув, закрутився
Та й на землю покотився,
Очі кров'ю заплили.

Та прокляті бараниська
Не вважають, що смерть близька,
Що зомлілий я лежу:
Сей рогами звідси пхає,
Той в противний бік штовхає,
Щоб посунути межу.

Довго ще так правувались,
Щохвилини розбігались
Та й рогами в мене бух!
А Микита, той собака,
Реготавсь, аж лазив рака,
Що так з мене перли дух.

І були б за нюх табаки
Там на вічну ганьбу таки
Вовка вбили барани,
Та, дав бог, моя Вовчиця
Там надбігла подивиться,-
Аж тоді втекли вони".

Хоч як жалібно сю повість,
Мов сумную дужу новість,
Вовк цареві голосив,
То цариця хихоталась,
Та й цар, щоб не знявся галас,
Ледве в собі сміх душив.

Гектор, Цуцик, неборака,
Став на лапки та й балака:
"Царю, страже наших прав!
Ковбаси я мав шматочок
Та й сховав її в куточок,-
Лис і тую в мене вкрав!"

Кіт Мурлика скочив жваво:
"Бач, яке собаче право!
Ковбаса була моя!
Що Лис злодій, я не спорю,
Але ковбасу в ту пору
В ковалихи викрав я!"

"Чиста правда, що й казати,-
Рись почав так промовляти,--
Лис Микита злодій є.
Він сумління, честь і віру
За дриглі, горівки міру
Без вагання продає.

Таж то нехрист, таж то Юда!
Патріот — у нього злуда!
Хто ж добра б від нього ждав?
Знаю я його натуру!
Він царя б жидам на шкуру
За свинини фунт продав.

Заяць ось — душа спасенна,
Як жиє, ні в ніч, ні денно
Зла нікому не хотів.
Ну, пішов він до Микити,
Той, бач, мав його навчити
Тропарів і кондаків.

Ой, гірка була наука!
Лис відразу взявсь до бука,-
А прийшли на п'ятий глас,
Він струснув Зайця, мов грушу;
Був би витряс з нього й душу,
Якби я його не спас".

Аж ось виступив до трону,
Щоб взять Лиса в оборону,
Стрий його, Борсук Бабай.
"Добре то старі казали:
Жди від ворога похвали!
Що тут наплели, гай, гай!

І не сором вам, Неситий,
Власну ганьбу розносити,
Відгрівати давню пліснь?
А ви краще б нагадали,
Як ви з Лисом вандрували,-
То правдива, свіжа піснь.

Вірним другом був Микита,
Але ваша злість несити
Злом платить найліпшу річ.
Раз ото степами йшли ви,
Голод мучив вас страшливий,
Хоч коліна власні їж!

Аж тут чути: "Гатьта! Вісьта!"
Їде шляхом хлоп до міста
З рибою на торг, мабуть.
"Гей,— Лис каже,— мисль щаслива!
Брате, буде нам пожива,
Лиш гляди та мудрий будь!"

Скочив Лис з одного маху,
Бач, і впав посеред шляху,
Мов здохлий, простяг лапки.
І лежить отак простертий —
Він же ж міг пожити смерти
Від мужицької руки!

Хлоп над'їхав — що за диво!
З воза зліз, за камінь живо,
Щоб його добити там.
Далі бачить — він не диха!
"От мій зиск,— промовив стиха,-
На клапаню буде блам".

Взяв Микиту за хвостину
Та й на віз між рибу кинув,
Сів і їде в божий час.
А Микита, той проноза,
Ну ж метати риби з воза,
В кадці лиш лишився квас.

Риб не стало, Лис мій в ноги!
Здибав Вовка край дороги,-
Той остатню Щуку мене.
"Ну-бо, брате Миколайку,
Ти лишив для мене пайку?
Погодуй тепер мене!"

"О,— говорить Вовк Неситий,-
Осьде пай твій знаменитий!
На, смакуй, та не вдаvisь!"
І — зміркуй безодню злості! —
Дав йому лиш самі ості
З риb, що вкрав так сміло Лис!

А для Зайця річ нелюба,
Що надрав учитель чуба?
Ніби нас не драли всіх?
Хто ж то бачив, щоб наука
Йшла до голови без бука?
Се розмазувать — лиш сміх.

А той Цуцик, Гектор куций,
Сам спіймавсь на своїй штуці!
Кіт Мурлика нам сказав:
"Ковбасу ту знакомиту,
За що скаржить він Микиту,
Сам він у Мурлики вкрав.

Мій братанок — муж побожний.
Всякий проступок безбожний
Є для нього наче хрін.
Ось вже цілий рік минає,
Як твердий все піст тримає,
Не бере в рот м'яса він.

Я вже сам не раз журився,
Що так голодом зморився..." —
Тут урвав нараз Бабай,-
Бач, кумпанія чимала
Бог зна звідки причвалала
З криком, шумом в царський гай.

Старий Півень перед веде,
За ним по два у ряд іде,
Носять мари на плечах:
А на марах Курка лежить,
За марами весь рід біжить —
Плач і лемент, ох і ах!

Півень перед троном царським
Крикнув тенором лицарським:
"Милосердя, царю мій!
Вся надія наша вбита!
А убійця — Лис Микита!
Най нас суд розсудить твій.

Ми в монастирі святому
Проживали й зла нікому
Не чинили. Та не раз
Бачив я, що попід брами
Лис мишкує,— все за нами
Своїм хижим оком пас.

Я сі штуки добре знаю,
Своїм дітям повідаю:
"Стережіться, крий вас біг!
В ліс мені не вибігати,
Бо там ворог наш зубатий,
Він життя вас збавить всіх."

Аж тут раз стук-стук до брами:
В волосянці перед нами
Став Микита, як монах,
Повітав нас благодаттю
І з цісарською печаттю
Лист отвертий мав в руках.

"Ось вам,— каже,— лист безпеки!
Каже цар, щоб відтеперки
Між звірами був спокій,
Щоб братався Вовк з Вівцями
І щоб я навіки з вами
Був як друг, як брат, як свій!

Бач, пустинником я стався
І від м'яса відцурався,
Їм лиш зілля й дикий мід.
Мир вам, діти! Жийте з богом!"
І, вклонившись за порогом,
Він пішов собі у світ.

"Ну,— тут дітям я говорю,-
Воля, діти! Можна з двору
Нам по стернях погулять!"
Радість, втіха, спів між нами!
Всі ми рушили до брами,-
Та не всім прийшлось вертатъ.

Лиш ми вийшли,— гульк, з укриття
Як не скочить Лис Микита
Та й хахап мою дочку!
Я як крикну: "Кукареко!"
Але він вже був далеко,
Вже сховався у ліску.

Я кричу, мов в дзвони дзвоню...
Вірні пси за ним в погоню
Кинулись — та, боже мій! —
Принесли лиш труп бездушний!..
Так той злодій непослушний
Зневажає наказ твій!"

Цар сказав: "А що, Бабає?
Дуже острий піст тримає
Твій братанок! Бачиш сам,
Як то він спасає душу!
Ні, кінець зробити мушу
Всім подібним хапунам!"

І Медведя зве, Бурмила:
"Як тобі в нас ласка мила,
Друже, меч свій прив'яжи,
Йдти до Лиса,— най, мосьпане,
Зараз тут на суд мій стане,-
Строго-строго накажи!"

А вважай на ту падлюку,
Щоб не вдрав яку він штуку,
Бо то, брате, хитрий звір!" —
"Що, мене б він смів дурити?"
Закричав Медвідь сердитий
Та й потяг в Микитин двір.

ПІСНЯ ДРУГА

Гей, хто в лісі не буває,
Той не бачив, той не знає,
Як Микита Лис жиє.
Лисовичі — славний замок.
Не один там хід і ганок,
Ям, скриток чимало є.

Лис Микита в своїй буді
Спочива собі по труді,
Аж нараз почув: стук, стук!
Глянув — ой, небесна сило!
Аж се сам Медвідь Бурмило,
А в руках страшенний бук.

"Гей, Микито! Де він, ланець?
Вилізай! Ось я, післанець
Від саміського царя!
Наробив ти зла багато,
Злий на тебе Лев, наш тато,-
То й спокутувать пора!

Кличе цар тебе на суд:
"Най мені явиться тут
Лис Микита, гайдамака!
А не хоче йти в мій двір,-
На тортури, під топір!
Най пропаде, мов собака!"

Лис Микита зчулив вуха,
Коло брами пильно слуха
Тих грізних медвежих слів.
"Ех,— гадає,— що б зробити,
Сього дурня раз провчити,
Щоб так гордо не ревів!"

Хитро в шпарку зазирає,
Чи де засідки немає?
Але ні, Бурмило сам!
Ну, тоді він вийшов сміло,

Втіхою лице горіло:

"Вуйку, ах, вітайте ж нам!

Вуйку, ви ж се? Бійтесь бога!

Так далекая дорога,

А такий надворі сквар!

Ви втомились, ви без духа,

Піт вам скрізь тече з кожуха!

Що ж то, наш вельможний цар

Інших вже послів не має,

Що найліпших посилає,

На найстарших труд валить? —

Ну, подвійно рад я тому,

Що хоч раз до мого дому

Гість так чесний загостить.

Суд для мене — з маслом каша!

Знаю-бо, що мудра ваша

Рада захистить мене.

А як ви за мене слово

Скажете, то все готово,

Царський гнів тяжкий мине.

Вуйку, ми ж одного роду!

З вами я в огонь і в воду!

Лиш сю нічку ще заждіть!

Гляньте, небо замрячене,

Ви втомилися, а в мене —

Вибачте — болить живіт".

"А се що тобі, небоже?" —

"Ох, вуйцуню, страх негоже!

Я ж пустинник, то й не слід

М'яса їсти. Ось я мушу,

Щоб не брать гріха на душу,

Ссати той обридлий мід".

"Мід? — аж крикнув пан Бурмило.-

Мід обридлий? Божа сило!

Я ж за мід би й душу дав!

Де він? Де його купуєш?
Як мене ним утрактуєш,
Вір — не будеш напікав".

"Вуйку,-каже Лис,-се жарти!"
"Жарти? Дай лиш зо три кварта,
То й присягою скріплю!
Мід — се райський корм чудовий!
Все за мід я дать готовий,
Над усе я мід люблю!"

"Га, як так, мій вуйку милий,
То ходім! Хоч в мене сили
Дуже мало — що робить!
Розказ твій — то голос з неба.
Для так чесних гостей треба
Сил, здоровля не щадить.

Недалеко тут — ось тільки
Буде відси зо чверть мильки —
Є багатий хлоп Охрім.
В нього меду тьма безбожна,
Що не то що їсти можна,
Але хоч купайся в нім!"

"Ой! — зітхнув Медвідь Бурмило.-
Аж на серці замлоїло!
Ну, Микито, ну, біжим!"
Сонце сіло вже за гори,
Як добігли до обори,
Де багатий жив Охрім.

На землі там, близь города,
З дуба грубая колода
Бовваніла. Майстер Гринь
Хтів поздовж її лупати,
То й почав з кінця вже гнати
Здоровенний в щілку клин.

З на дві п'яді вже отверта
Щіль була; колода вперта

Про тото не трісла ще,
Лиш від клина заскрипіла,
Ніби зуби заціпила,
Прохрипівши: "Ов, пече!"

"Вуйку! — шепче Лис Микита.-
Ось колода ся відкрита —
Ти пощупай їй під бік!
Хоч крива вона та сіра,
Та в ній меду, що не міра,
Відси й я не раз волік.

Глянь, вже темно по долині.
Хлоп давно лежить в перині,
Тож нічого ти не бійсь!
Їж досхочу в ім'я боже!
Я постою на сторожі...
Ну лиш, сміло в шпарку лізь!"

"Спасибіг тобі, небоже! —
Рік Бурмило.— Стій, щоб, може,
Не надліз який злий дух!
Ой, вже чую запах меду!
Ти, небоже, стань спереду,
На до рук отсей обух!"

І за сим Медвідь Бурмило
Лапи, голову й карчило
В ту широку щіль запхав;
Лис тим часом трах! обухом
Клин із дуба вибив духом,
І Бурмила дуб спіймав.

"У! — сказав дуб.— Є ще сила!"
Гей, як вхопить він Бурмила,
Аж стріщав у нього лоб.
"Вуйку! — крикнув Лис Микита,-
Правда, шпарка знаменита!
Знав, де мід ховати, хлоп".

А Медведя заціпило!

Стогне, сапа мій Бурмило,
Але дуб трима й трима.
Шарпнув вуйко зо три рази,
Затріщали лапи й в'язи,
Але вирвати — дарма!

"Вуйку,— каже Лис,— як чую,
Дуже вам медок смакує,
Та, мабуть, вас муха тне.
Їжте ж, але міру майте,
Бо, як об'їстесь, знайте:
Мід вам пупом поплине".

Та Медведю не до меду!
Крутить задом, а спереду
Дуб держить, мов у кліщах...
То він шарпне, дряпне, смикне,
Далі з болю як не рикне,
Аж почули в небесах.

Лис на кпи його здійсмає:
"Бач, як вуйко мій співає!
Вуйку, що за нута се?
Вуйку, вуйку, будьте тихо!
В хаті світло — буде лихо!
Вуйку, хлопа біс несе!"

А Охрім, багач-мужик,
Пробудився,— що за рик?
Виглядає у квартиру —
Що за диво? При колоді
Щось чорніє... Може, злодій!
Хлоп хапає за сокиру.

Вибіг з хати, приглядаєсь:
Се Бурмило борикаєсь!..
Репет підійма Охрім:
"Гей, сюди, сусіди любі!
Ось Медвідь зловився в дубі!
Гей, Медведя бить біжім!"

У! Кипить в селі тривога,
Наче ті вовки з берлога,
Позривались мужики.
В чім хто був, в тім вибігає,
Що попало, те й хапає
Як оружжя до руки.

Як прискочуть до Бурмила —
В сього ціп, у того вила,
В баби кочерга в руках,
А Охрім з тяжким обухом —
Кинулись на вуйка духом!
Лиш луп-цуп! та трах-таррах!

Біль додав Бурмилі сили:
Як не шарпне — боже милий!
Шкіру всю з чола зідрав!
Ще раз шарпнув — вирвав лапи,
Але шкіру й кігті-дряпи
Дуб, немов своє, забрав.

"Вирвавсь! Вирвавсь!" — закричали
Люди, врозтіч поскакали,
А Бурмило трух-трух-трух!
В ліс, у корчі збіг борзенько,
Ліг та стогне так тяженько,
Мовби з нього перло дух.

Аж тут суне Лис Микита.
"Ну, вуйцуню,— мовить,— сита
Вже душа? А добрий мід?
Та й гаразд ви попоїли!
Хочете, я щонеділі
Справлю вам такий обід!

Ой, а я трохи не плавав,
Як там з вами хлоп балакав:
Я гадав, що буде бить.
Ну, та бачиться, ви чемно
З ним розстались,— дещо, певно,
Вам за мід прийшлося платить.

Е, що бачу! Ви з гризоти
Вбрались, ніби на зальоти,
У червоні сап'янці!
А сю шапочку червону
Де купили? Чи додому
Несете її доньці?.."

Так Микита насміхався,
А Бурмило лиш метався
Та бурчав собі під ніс.
Аж на третій день ходою
Він з тяженькою бідою
Ледве в царський двір приліз.

Як побачив цар ясенний,
Що Медвідь такий нужденний,
То аж руки заламав.
"Гей, Бурмило, любий друже,
Хто се збив тебе так дуже
Та зо шкіри обідрав?"

"Царю, пане! — рік Бурмило,-
Горенько мене постигло!
Се Микита все зробив.
Через нього муки много
Я приняв,— ох, мало свого
Я життя не загубив!"

Ух! Затупав цар ногою!
"Я короною ось тою
Заклинаюсь: не уйде
Сей злочинець злої муки!
Дай мені його у руки,
То до завтра не дожде!"

Потім трохи мислі ладив
І з сенатом раду радив:
Щоб Микиту взять на гак,
Постанову мав велику.
Приклика Кота Мурлику
І до нього мовить так:

"Ти, мій вірний Кіт Мурлика,
Хоч постава не велика,
Та розумний ти за трьох.
Ось тебе я шлю: піди ти
Сам до Лиса до Микити,
У його злодійський льох.

І кажи, щоби як стій
Він у двір явився мій!
Загрози йому, що гака
Не мине й тяженьких пут,
Як на суд не стане тут
Лис Микита, гайдамака!"

Кіт Мурлика поклонився
І в дорогу спорядився,
Хоч по шкірі дер мороз;
Страх не рад він був тій честі,
Та що цар дав, їж до решти!
Сперечатися не мож.

ПІСНЯ ТРЕТЯ

Кіт Мурлика до дороги
Добре взяв за пояс ноги,
В торбу впхав печену миш
І лісочком, холодками,
Так на підвечерок самий
Він прибув до Лисович.

Стукнув в браму, дожидає...
Лис в кватирку виглядає.
Кіт Мурлика шапку зняв,
Поклонивсь йому низенько,
Привітав його борзенько
Та й такі слова сказав:

"Не прогнівайся, нанашку!
Не приніс я жадну фрашку,
Але царський вам наказ:
Другий раз се цар, наш владця,

Через свого післанця
На свій суд ось кличе вас.

Що тут довго говорити!
Дуже цар на вас сердитий,
Тож я раджу вам: ходіть!
Цар поклявся на корону:
Як не ставитесь до трону,
То пропащий весь ваш рід".

"Мурцю! — скрикнув Лис Микита.
От не ждали! От візита!
Боже милий, як я рад!
Ну, ходи в мої обійми!
А про те казати не смій ми,
Щоб як стій іти назад!

Таж Лисиця, твоя тітка,
Так тебе видає зрідка,
Що не пустить нас під ніч.
А маленькі Лисенята,
Чи ж вони пустили б брата?
Ні, то неможлива річ!

Повечеряєм гарненько,
Проспимося, а раненько
Холодком — та й в божу путь!
Я про царський суд не стою.
А що рад піду з тобою,
Ти про сє певний будь!

Он з Медведем інше діло!
Ти розваж: прийшов Бурмило,
Мов розбійник, у мій двір.
Та й до мене з криком, фуком,
З величезним в лапах буком —
Я ж малий, слабенький звір!"

"Ой, нанашку, — рік Мурлика,-
Ласка ваша завелика...
Але ліпше ми не ждім!

Ніч чудова, місяць світить...
Попрощайте жінку й діти,
Та й у путь як стій ходім!"

"Мурцю,— каже Лис,— май розум!
Ніч не тітка, ми не возом
Будем їхать, ні літять.
Всяка погань лісом лазить,
Ну ж но хто на нас наважить!
Ні боротись, ні втікати!"

Ті слова Кота Мурлику
Кинули у дрозд велику.
"Ваша правда,— він сказав,-
Мушу на ніч вже лишиться...
Та скажіть, щоб поживиться,
Де б я тутка що дістав?"

"Що ж, не гнівайсь, Мурцю дільний!
Чоловік я богомільний,
Піст твердий держу день в день.
Та тобі вже я придбаю
Найсмачніше, що лиш маю:
Крижку меду з'їж лишень!"

"Меду? Тьфу! — відрік Мурлика.--
Най Бурмило мід той лика!
Ним мене ти не вкормиш!
Та у вашому фільварку
Чей же є де в закамарку
Хоч одна порядна миш?"

Лис Микита рік до Мурка:
"Ти жартуєш! Навіть турка
Я б мишми не трактував!
Що ти видумав, небоже!
Миші їсти!.. Милий боже!
Про таке я й не чував!

Та як мишей ти бажаєш,
Мурку любий,— тут їх маєш,

Що хоть ними гать гати!
Тут у вйтовім будинку
Мишей тьменна тьма, мій синку,
І близенько нам іти!"

"Ах, нанашку мій наймильший,
Поведіть мене на миші!
Я на миші дуже звик!" —
"Добре! Так ходи ж за нами!"
І полізли бур'янами,
Аж де вйтів був курник.

Там в стіні діра пробита,
Нею часто Лис Микита
Ніччю в курятник гостив;
Вчора ще пустив він крові
Вйтовому Когутіві,
Аж Когут і дух спустив.

Вйт, зо злості зчервонівши,
З Когута лиш пір'я вздрівши,
Крикнув: "Ні, вже не стерплю!
Мушу злодія зловити!"
Край вікна дав присилити
Мотузяную петлю.

Лис Микита се пронюхав
Та й говорить: "Мурку, слухай,
Як там мишки цвіркотять,
Мов горобчики невинні!
А ось тут і дірка в глині —
Тільки влізти та й хапать!"

"А безпечно ж тут, нанашко?
Нині за біду не тяжко,
А вйти — то хитрий люд!" —
"Га, — говорить Лис зрадливий,-
Хто занадто боязливий,
Най такий покине труд!

Всередині там не був я

І про хитрощі не чув я,
Та коли боїшся ти,
То ходім раніш додому,
Повечеряєм по-свому:
Редьку й медові соти".

Кіт Мурлика застидався.
"Що, гадаєш, я злякався? —
До Микити він озвався.-
Страх не є котяче діло!"
І у дірку скочив сміло,
І шасть-прасть! в сильце спіймався.

Ой, повис він у воздухах,
Затріпавсь, та по тих рухах
Шнур ще дужче горло стис.
Кинувсь — вдаривсь до одвірка!
А згори, де клята дірка,
Заглядає зрадник Лис.

"Ну, що, Мурцю мій наймильший,-
Каже він,— смакують миші?
Правда, що за пишний смак!
Хочеш солі? Я покличу,
Або в війта сам позичу,-
Чи волиш все їсти й так?..

Ого-го, вже й ти співаєш!
Але славний голос маєш!
Тенор! Ах, люблю на смерть!
Жалібно, аж ллється в душу!..
Ох, бігме, я плакати мушу...
Ну, спасибіг за концерт!"

Раптом двері заскрипіли,
Війт роздягнений, спотілий
З палицею сам впада;
А за ним сини і слуги,
Сей з ременем, з буком другий —
Ось де Муркові біда!

"Бийте злодія! — вїт крикнув.-
Вчора Когута нам смикнув!
Бийте, поки спустить дух!"
І луп-цуп! летять удари...
Мій Мурлика з уст ні пари,
Мов осліп уже й оглух.

"Бийте!" — вїт кричить і кропить.
Втім Мурлика скік! Як вхопить
Пана вїта за сам ніс!
Хруп та й хруп, мов миш велику,
Кігтями роздер всю пику,
Мовби гречку грабав біс.

"Гвалт! Рятуйте!" — крикнув з болю
Вїт і впав, як сніп, додолу.
Всі до нього.— "Гей, світіть!
Гей, води? Гей, губки, вати!"
Кинулися кров спиняти,-
Вже й не в голові їм Кіт.

А в Кота тверда натура:
Лиш відсапав та й до шнура,
Взявся гризти і кусать.
Далі шарпнувся щосили,
Шнур урвався, і в тій хвили
Кіт свобідно міг гасать.

Ну, він мишей відцурався,
В курнику й не обзирався,
А, задравши хвіст, як міг
Драпнув в дірку та до ліса,
А лісами, мов від біса,
Просто в царський двір прибіг.

Як уздрів його Лев-батько,
Збитого, мов кисле ябко,
З злості аж позеленів.
"Що? — кричав звірів правитель.-
Чи знов сміє той урвитель
Насміхатись з моїх слів?

Ні, вже того забагато!
Будь я пес і пес мій тато,
Коли се йому прощу!
Військо шлю на гайдамаку!
Скоро зловлю,— на гілляку
І гніздо все розтрощу!"

Грізно цар ревів і тупав,
Був би Лиса з кістями схрупав,
Якби мав його в руках.
Аж як гнів пройшов безмірний,
Виступив Бабай покірний
І сказав при двораках:

"Царю, явна річ, не скрита:
Вольний є козак Микита,
Право ж каже тричі звать
Винного на суд твій, пане.
Аж як третій раз не стане,
Суд заочний видавать.

Що в тім правди чи неправди,
Що про нього клеплють завжди,
В те не входжу,— та для всіх
Рівне право! Тож пошли ти
І мене ще до Микити,
Чей, прийде до твоїх ніг".

Цар махнув лиш головою,
Дав знак згоди булавою,
Та ні слова не сказав;
А Бабай як стій зібрався,
У дорозі поспішався,
В Лисовичах на ніч став.

ПІСНЯ ЧЕТВЕРТА

Лис собі в вечірню пору
З діточками коло двору
Розмовляючи гуляв,
Аж тут голос у діброві

Обізвався: "А, здорові!
Ось до вас я причвалав!"

"Ах, Бабай! Чи ти се, стрику?
Ну, мабуть, якусь велику
Новину несеш до нас!
Ти втомився? Ти сумуєш,
Ну, до хати! Заночуєш,
То й балакать буде час".

Всі гарненько привітались,
Про здоров'я розпитались,
Випив вишнячку Бабай.
Сів на приспі, віддихає,-
Лис про царський двір питає:
"Ну, балакай, не зітхай!"

"Гей, синашу, схаменися,-
Так сказав Бабай до Лиса,-
Що за збитки робиш ти?
За що ти з післанців кпишся?
Чи напrawdę ти боїшся
На той царський суд іти?"

Я ж гадаю, синку милий,
Що ти зможеш в одній хвили
Ворогам заткати рот.
Адже всі їх глупі мізки
Проти твого стоять тріски!
Отакий то весь народ!"

"Правду кажеш, любий стрику,-
Рік Микита,— і велику
Ти охоту в мні підвів.
Що ж, піду! Най всі побачуть!
Хто сміється, ті заплачуть.
Цар на ласку змінить гнів!"

Хоч там цар на мене лютий,
Та він знає, що в мінуту
Небезпечні, в чорний день

Всі торочать не до ладу,
Але дати мудру раду
Вміє тільки Лис оден".

І ввійшли оба в світлицю,
Привітав Бабай Лисицю,
Всі засіли край стола.
Лисенята Міцько й Міна
Повлазили на коліна —
Живо гутірка пішла.

"Дуже лютий цар, Бабаю? —
Рік Микита.— Знаю, знаю,
Жаль йому медвежих мук!
Та в нас був старий рахунок,-
Довго ждав я на трафунок,
Щоб дістать його до рук.

Тому літ ще небагато,
Як Бурмила Лев, наш тато,
Губернатором зробив
На підгірські наші бори,
Щоб звірячі справи й спори
Всі по правді він судив.

Оттоді-то Вовк Неситий
Напосівсь мене здушити,
А з Бурмилом змову мав;
І на суд губерніальний
За мій помисл геніальний
Перший раз мене позвав.

Що за помисл? Слухай, друже!
З Вовком раз, голодні дуже,
На поживу вийшли ми.
День. У церкві дзвін десь дзвонить,-
Та нас голод з лісу гонить
Серед лютої зими.

До села йдем осторожно,
Нюхаємо, де би можна

Чим масненьким поснідять,-
Аж тут сала, м'яса запах
Не лиш в носі, а аж в лапах
Закрутив нам — хоч тут сядь!

Тії пахощі нас гарні
До попівської спіжарні,
Мов по нитці, довели.
Стали ми довкола нюхать,
Чи безпечно всюди — слухать,
Аж віконце ми знайшли.

Страх тісне було віконце.
"Лізем, Вовче?" — "Лізем конче! —
Каже Вовк,— Ти перший лізь!
Глянь, чи де нема заліза!
За тобою й я полізу —
(Так Вовк каже) —лізь, не бійсь!"

Я проліз досить вигідно,
Роздивився. "Лізь свобідно!" —
Так до Вовка я сказав.
Він голодний був, тоненький,
Ну, та в отвір той вузенький
Ледве тулуб свій пропхав.

А в спіжарні — боже кріпкий!
Світ затьмився нам до дрібки,
Стільки там добра для нас:
М'яса, сала, вуженини,
Штири пілті солонини
І довжезний ряд ковбас.

Став я думать, міркувати,
Як тут господарювати,-
Та мій Вовк мов оцапів:
Перший полоть хап зубами!
Рве, куса, гризе без тями —
Став, і їв, і, знай, сопів.

"Ну,— гадаю,— їж, небоже!

Та для мене се негоже".
Я беруся до ковбас.
З жердки легко їх здіймаю,
Крізь віконце викидаю,
Поки всіх отак не стряс.

А за ними й сам в віконце
Вискочив та й ну чимскорше
Всі на шию надівать.
Навантажив, як коралі,
Та й до лісу далі, далі,
Скарб у яму щоб сховать.

Скарб у яму заховавши,
Спокійненько поснідавши,
До спіжарні знов біжу.
Прибігаю: Вовк ще голить!
Не доївши, кинув полоть,
З смальцем розпочав діжу.

"Вовче,— шепчу,— час до гаю!
З церкви люди вже вертають,-
Щоб нас тут хто не застав!"
Вовк, почувши се, зжахнувся,
В дірку прожогом метнувся,
Та вже ледве шию впхав!

Бачиш — повний був, мов бочка!
Став у дірці, тільки очка
Витріщив, немов баньки.
Страх відняв у нього мову...
Я ж кричу: "Чого став знову?
Ну, якої бідоньки?"

Вовк не тямить вже, що діє!
Пхаєсь в дірку, аж потіє,
Та дармий його весь труд.
Далі з лютої розпуки
Заламав передні руки:
"Лисе,— каже,— згину тут!"

"Вовче,— кажу,— чи здурів ти,
Чи від смальцю оп'янів ти?
Вилізай, пора нам в гай!" —
"Ой, не можу, мій Лисуню!
Бачиш, пуза не просуну!
Ой Микито, помагай!"

Ну, скажи ти сам, Бабаю:
Що я тут чинити маю,
Як драбузі допомогти?
Лишу Вовка — може згинуть.
Ліпше, думаю, не кинуть,
Але до попа піти.

Попросить по добрій воли,
Щоб дав пилки і позволив
Більшу вирізати діру.
Здумавши сю річ штудерну,
Мовлю Вовку: "Жди, я верну!"
І в попівство просто дру.

Піп був власне у покою:
В пообідньому настрою
Люльку, ходячи, кутив.
У вікно я заглядаю,
Лапою шкряб-шкряб, благаю,
Щоб вікно він створив.

Піп поглянув, підбігає...
"Лис у вікна заглядає!
Гей, ловіть його! Біжіть!"
Я й незчувся, а за мною
Слуги, служниці юрбою,-
От я духом через пліт.

Крик за мною, як в гамарні...
А я просто до спіжарні
Та й сховався під поміст.
Тут погоня надлітає:
"Де він? Де той Лис? — питає.-
Показав нам тільки хвіст!"

Втім зирнули, а з віконця
Вовк Неситий проти сонця
Визирає! "А, ти тут?
Ой, нещасная головка!
Таж се Вовк! А бийте ж Вовка!
Тут йому зробіть капут!"

Вовк їх там не дожидався,
А в спіжарню заховався,
При саміських дверях став.
От вони як створили,
То Неситий скік в тій хвили —
З сеї шпарки скористав.

Та дістав там з дивовижі
Скільки буків через крижі,
Так що ледве в ліс доліз,
І про справу сю немилу
Заразінько Бурмилу
Він на мене скаргу вніс.

Хоч сам винен за лакомство,
А на мене віроломство,
Злобу й зраду наклепав.
Ну, а, думаєш, Медвідь
Розібрав усе як слід,
По закону поступав?

Де тобі? Суддя той ласий,
Як дізнався про ковбаси,
Що я з трудом розстарав,
Як ревне на мене туго:
"Зараз все віддай, злодюго!
Будеш ти ковбаси крав?"

"Ти й віддав?" — Бабай питає.
"Що ж було робить, Бабає?
Адже ж хтів відтяти хвіст!
Та щоб всі віддять — а дзуськи!
Штири дав йому тонюські,
А собі лишив ще шість.

От Медвідь так судить справу:
"За побої, за неславу,
Вовче, маєш ковбасу!
Решту я з'їм. Ти ж, Микито,
Рад будь, що тебе не бито!
Марш, бо кості рознесу!"

Так-то нас судив Бурмило!
Гірко се мене вшпилило!
Я присяг на царський хвіст:
"Як його дістану в руки,
То за всі ті подлі штуки
Він тяженько відповість".

Надоспіла і вечеря;
З пір'ям пряжена тетеря —
Всім досить її було.
Як гарненько поживились,
Де про що розговорились
Та й пішли собі в стебло.

А як рано повставали,
То гарненько поснідали:
Їли сало з часником,
Потім гусячу потравку,
Закусили ж сю приправку
Ще копченим судаком.

Отоді Микита вбрався
До дороги й так прощався
З господинею й дітьми:
"Люба жінко, будь здорова!
Час іти мені до Львова,
Тож ключі усі прийми!"

Наглядай як слід в коморі,
Бо ті миші красти скорі,-
А про мене не журись!
Хоч тепер на нас цар лютий,
Але легко може бути,
Що всміхнеться ще колись.

А ви, дітки, не пустуйте,
Поза домом не гарцюйте,
Мамі збитків не творіть!
Глянь-но, стрику, що за звірик
Отой Міцько! Хто повірить,
Що йому ще тільки рік!"

І дітей поцілувавши,
Жінці в вухо пошептавши,
Що там ще сказати мав,
Лис Микита, мов у гості,
В Львів, назустріч царській злости
Враз з Бабаєм почвалав.

ПІСНЯ П'ЯТА

Гу-гу-гу! — в дворі гуділо,
Мов бог зна, яке там діло —
"Лис Микита! Лис приспів!"
А Микита мов не чує,
Гордо, сміло машерує
Між рядами ворогів.

Перед тронем зупинився,
І цареві поклонився,
І такі слова сказав:
"Царю наш великодушний!
Слову твому послушний,
Я на суд твій правий став.

Вірю в велич твого духа,
Не прихилиш свого вуха
Ти поганим брехунам,
Що байками і брехнями
Раді б розлад поміж нами
Сколотить на шкоду нам".

Але цар глядів понуро
Й крикнув: "Підла креатуро!
Ти ще тут хвостом вертиш!
Смієш прав допоминаться!

Нам ще хочеш підлизатися!
Ні, вже нас не підлестиш!

Глянь, ось Півень у жалобі!
Кіт Мурлика ось при тобі
І Бурмило, мій барон!
Тямиш біль їх, ганьбу, муки?
Гей, беріть його у руки
І до трибуналу! Вон!"

"Царю,— смирно рік Микита,-
Чи ж так явна вже й відкрита
Щодо них вина моя? —
Що Бурмило був упертий
Конче хлопський мід ізжерти,
То чи ж тому винен я?

А Мурлика,— боже, боже!
Він ще жалуватися може?
Хто ж на ловах не прийма
Бійки, неvigід подібних?
Та й хіба ж для мишей бідних
Конституції нема?

Кажуть: злодій я, поганець!
А Мурлика, твій післанець,
Тож не менший горлоріз.
Бо чи ж то не для злодійства,
Кроволиття і убійства
Він у тую шпарку вліз?

Царю, я підданий вірний!
Як такий твій гнів безмірний —
Дай на смерть мене судить!
Дай малих злочинців вішать,
Най великі тим ся тішать!
Коли так — не варто й жить!"

Та цар Лев не вів і вухом!
І взяли Микиту духом,
І зв'язали, й повели

Стражники у трибунали;
В трибуналах засідали
Старі цапи і осли.

Став Микита та й балака,
Та найстарший пан Осяка
Вже п'ять років, як оглух.
Присудили: "На галузці
Лису висіть на мотузці,
Поки з нього вийде дух".

Вовк, Бурмило і Мурлика
Як почули се, велика
Радість обняла їх ум.
Зараз за катів обрались
І Микиті нахвалялись
Причинить до смерті глум.

Лиса вивели. Бурмило
Трах його прилюдно в рило!
"Се за сап'янці мої!"
Вовк для гіршої ще муки
Взад скрутив Микиті руки:
"Не уйдеш тепер гіллі".

Кіт Мурлика вже на гільку
Виліз і міцную сильку
Мотузяну засилив.
Крука ще гукнув навмисне,
Щоб Микиті, як повисне
Зараз очі з лоба пив.

Хто лиш жив, глядіть зійшлися,
Як то будуть вішать Лиса:
Стала страж кругом, як мур.
Лис іде, як мокра курка,
Вовк Неситий ззаду штурка,
А Медвідь веде за шнур.

"Не лякайся,— сказав Неситий,-
Ми відразу задушити

Не гадаємо тебе.
Будеш дриґав ще лапками,
Поки Крот під дубом ями
У твій ріст не вигребе".
Обернувся Лис до нього:

"Що ж то,-каже він,-міцного
Шнура не знайшлось у вас?
Міг вам Кіт дістати, любко,
Того, що на нім так цупко
Сам у війта дриґав раз".

"Замовчи! — ревнув Бурмило,-
Щоб язик тобі зціпило!
Ще не кинув жартів ти?
Глянь, жде шибениця грізно!
Кайся, щоб не було пізно,
Грішну душу очисти!"

Привели його під гілку,
Завдали на шию сильку,
На драбину Лис вступив
І, звернувшись до миру,
Він царю вклонився щиро
І ось так проговорив:

"Наступає вже година,
Ох, для звірів всіх єдина:
Швидко вічним сном усну.
Царю наш, тебе благаю,
Ти по давньому звичаю
Просьбу вволь мені одну.

Тут в обличчі смерті й гробу
Хочу виявить всю злобу,
Сповідаться всіх гріхів,
З всіх провин заслону здерти,
Щоб ніхто по моїй смерті
За моє зло не терпів".

Так сказав, усім вклонився

І тяженько прослезився,
Зрушив душі всіх хижак;
Цар задумавсь на хвилину,
Берло похилив в долину
І сказав: "Най буде так!"

Лис Микита б'ється в груди:
"Православні, чесні люди!
Много, много я грішив!
Чи є хоч один між вами,
В кого б ділом чи словами
Добру пам'ять я лишив?

Від дитинства сам собою
Я привчався до розбою,
Хоч отець картав не раз.
Бідні кури, гуси, утки!
Серце рветься в мні ось тутки:
Як то шарпав, гриз я вас!

Був я штучка невеличка,
Та "від личка до ржемичка"
Щораз далі, далі ліз:
Вже ягнята й козенята,
Що відбігли геть від тата,
Я хапав і в яму ніс.

Біг до зла я шляхом битим!
Спобратимався в Неситим:
Він учитель мій у злім.
І коли я нині стою
Під смертельною вербою,
То його заслуга в тім.

Раз ото на переднівку
Ми таку зlodійську спілку
Зав'язали: я дрібне,
Вовк велике має красти,
А що зиск — по рівній часті;
Нині кара б'є мене!

Але як прийшло ділитися,
То ніколи, як годиться,
Половини Вовк не брав:
Загарчить — не смій і писнуть!
Сам же, хоч би мусив тріснуть,
До крихітки все зіжрав.

А як часом грубілу штуку
Нам вдалось спіймати в руку,
То Неситий як ревне,
Вже Вовчиця тут з синами!
М'ясо мало не з кістками
Хавкнуть — хвиля не мине.

Адже ж тямлю так, як нині:
У одної господині
Ніччю виліз я на під;
Висів тамка у димарни
Солонини полоть гарний,-
Ну, його й дістати слід.

Кажу: "Вовче, ти дри стріху,
Я ж сей полоть нам на втіху
Живо з вішалки здійму".
І поліз я на бантину,
Довго мучивсь, поки скинув
Подоть просто в рот йому.

Вовк м'ясиво хап — і драла!
Та мене ще хіть зібрала
На вечерю курку взять:
А у тої господині
На близесенькій бантині
Спав курей довгенький ряд.

Підіпхавшись по платві,
По бантині, мов по дратві,
До курей я вже підліз.
Серце б'ється... тихо... темно...
От в такі-то хвилі, певно,
Найлюбіш жартує біс.

Вийшла ж і мені ярмурка!
Я гадав, що скраю Курка,
А то крепкий був Індик.
Я на Курки шийку мірив,
Індика в крило і вцілив —
А Індик як здійме крик!

Я зубами хап за тепле,
А Індик крилом як стрепле!
Даром, що старий я Лис,-
Світ мені заморочився,
Я схитнувся, поточився,
З Інди́ком гегеп униз!

Ну, та й мав я тут пригоду!
Полетів, та не до поду,
А на тік у сіни впав.
Гепнув так з цілого маху,
Думав: кожду костомаху
Мов у ступі зопихав.

Не кінець тут моїй лазні!
В сінях був я, мов у казні,
Вийти не було куди.
От запхався я в куточок
І стулився у клубочок:
"Тихо! Лихо пережди!"

Та даремну мав надію!
Чую голос: "Гей, Андрію!
А поглянь-но до сіней!
На поді там щось кричало
І у сіни щось упало!
Ну, Андрію, встань-но, гей!"

Чути: наймит щось воркоче,
Встав, щось шкряба і стукаче,-
Світло він світив, мабуть;
Далі двері відчиняє,
Каганець в руках тримає:
"Що за дідько гримнув тут?"

Глип! Індик по сінях ходить.
"От хто крики тут заводить!
З сідала Індик упав!"
Втім, в куток зирнув нечаяно...
"Ай! Хазяйко! Уставай-но!
Гість до нас тут завітав!"

"Що за гість?" — "Та Лис Микита!"
"Бий, Андрію!" — "Чим же бити?
Встаньте радше з подушок!
Та обоє ми без труда
Сю поганую прибуду
Живо зловимо в мішок".

Поки там вона збираєсь,
Наймит зблизька призираєсь,
Знай, до мене з каганцем.
Я ж сиджу, тремчу, все чую
Та й усе собі міркую,
Як би тут втекти живцем?

Ось хазяйка лізе в сіни;
Того й ждав я, як відчинить
Двері в комнату вона:
Шусть їй прудко попід ноги,
В хату вскочив та й з порога
Просто скачу до вікна.

Шибку висадив з розгону,
Стрічку не одну червону
Я на шкірі здряпонув;
Ну, та вирвався на волю.
Та й садком відтак по полю,
Мов безумний, в ліс махнув.

Довго бігав без уговку,
Поки врешті в нетрі к Вовку,
Ледве дишачи, добіг.
"Ой Вовцуню! Я аж гину!
Дай же м'яса одробину,
Що для мене ти зберіг!"

"О, зберіг! — смієсь Неситий.-
Тим ти, певно, будеш ситий:
На і знай дар щедрий мій!"
І — зміркуйте підлу штуку! —
Дав мені дубову клюку:
Полті вішають на ній.

Отаке сказати мушу:
Тільки гріх я брав на душу,
Що із ним до спілки крав,
А й за гріш не мав пожитку
І без власного прожитку
Був би з голоду пропав.

Але я не дбав нітроха,
Славшій скарб царя Гороха
Я у своїх мав руках!
Скарб безмірно так багатий,
Що ледве би міг забрати
На сім возів у мішках".

Лев, про скарб такий почувши,
Насторожив пильно уши.
"Лисе, що се ти верзеш?
Про який се скарб гадаєш?
Чи ще й досі скарб той маєш?"
Лис сказав на те: "Авжеж!

Царю,— каже,— пане милий,
Перед входом до могили
Я душі не обтяжу!
І чого ніяким світом
Не сказав би жінці й дітьом,
Се тобі я розкажу.

Знай же, царю, скарб той грубий
Статься мав твоєї згуби
І нещастя джерелом.
Не вкради його Микита,
Кров твоя була б пролита,
Стався б страшний перелом!"

Лев, неваче ужалений,
Скочив, рикнув, мов шалевий:
"Що, що, що се ти сказав?
Що се за смалені дуби?
Перелом? Нещастя? Згуби?
Все розкажуй, щоб я знав!"

Каже Лис: "Я царську волю
Рад сповнити, тільки молю,
Вислухай мене ти сам.
Лиш тобі й твоїй княгині
Важну річ відкрию нині
І Гороха скарб віддам".

"Гей, здійміть із нього пута
І ведіть його ось тута!" —
Крикнув гучно Лев катам.
Ті нерадо розв'язали
З пут Микиту й розважали,
Що то він набреше там!

А Микита, волю вчувши,
Свобідніше відітхнувши,
"Слава богу! — прошептав.-
Ну, коли не рад здихати,
Наострись гаразд брехати!"
З тим перед царем він став.

"Ну,— цар каже,— сядь, Микито,
Сміло все кажи й відкрито,
Але з правди не змили!
Бо як збрешеш, то, їй-богу,
Не за шию, а за ногу
Будеш висів на гіллі!"

ПІСНЯ ШОСТА

Слухайте ж, як Лис Микита
Цупко, наче кінь з копита,
На брехню пустився й лєсть!
Щоб лиш на гіллі не згинуть,

Не задумавсь камінь кинуть
І на батька свого честь.

"Царю і весь чесний зборе!
Превелике, люте горе
По заслузі б'є мене!
За злодійство дам я душу,
Та одно злодійство мушу
Розказати вам страшне.

Парканадцять літ вже тому,
Як мій батько — де, в якому
Місці, хто се зна — напав
Славний скарб царя Гороха.
Та добра йому нітроха
Скарб той клятий не придбав.

Батько мій був горда штука.
Фінансовая наука
Був йоголюбимий фах.
Льстив царю, міняв все фарбу,
Щоб лиш стать міністром скарбу,
Він на се острився страх.

Та ти, царю, хитрість скриту
Проглядів, прогнав Микиту,
А міністром став пан Рись.
І пішов мій батько в пущу,
І поніс він думу злющу —
Відомстить тобі колись.

В пущі скарб знайшов залятий
І почав він міркувати,
Щоб великий бунт піднять,
Щоб царя зіпхнути з трону,
Славно ж царську корону
Щоб Медведеві віддять.

Спілку він зібрав велику.
З листом шле Кота Мурлику
До Бурмила: "Так і так.

Льва ми хочем скинуть з трону;
А як ти його корону
Хочеш взять, пришли нам знак".

Ну, на вість таку Бурмило,
Начеб що його вжалило,
Схопився і сам прибіг.
"Браття,— каже,— я все з вами!
Або ляжем головами,
Або Льва зав'яжем, в міх!"

Батько мій і Кіт Мурлика,
Вовк, Бурмило і велика
Їх рідня — усі зійшлись
І на бунт, на чорну зраду,
Братобійчу, люту зваду
Всі врочисто присяглись.

Із околиць чужоземних
За Горохів скарб наємних
Мали військ наwerbувать.
Я підслухав всю їх змову,
Про страшну її основу
Став я пильно міркувать.

Я Бурмила хитру злобу
Добре знав, його особу,
Непочесну і смішну,
Став рівнять з тобою, пане,
І кажу: "Сей опуд стане
Нам царем? Ну, батьку, ну!"

Знав ти скарб знайти великий,
Та біда, коли владики
Ліпшого знайти не вмів!
Де Бурмило — цар народа,
Там пропала честь, свобода,
Голос правди занімів".

І неначе голос з неба
Звав до мене: "Треба, треба

Зав'язати зрадї рот!
Хоч той зрадник — батько твій.
При царю ти вірно стій!
Будь, Микито, патріот!"

Так розміркувавши гладко,
Дожидав я, аж мій батько,
Як була умова, знай,
Там у зрадників тих темних,
На вербунок військ наємних
Рушить у сусідній край.

Вже давніше, в переднівку,
Вислідив я ту криївку,
Де мій батько скарб сховав;
Ну ж тепер безпроволічно
Виносити денно й нічної
Все дочиста я забрав.

Невеликий час минає,
Аж мій батько повертає:
Вже готове військо жде!
Лиш вербунок заплатити,
Генералів назначити —
Хоч в огонь воно піде!

Не вітав рідню, домівку
Батько мій, лиш у криївку
Просто шасть — і обімлів!
Препуста-пуста печера,
Що була ще повна вчора!
Скарб увесь мов хто замів.

Що він біга, шкряба, нюха,-
Скарбу ні сліду, ні духа!
Тут старий ума лишивсь!
Заскомлів, немов на зуби,
Далі, шнур знайшовши грубий,
На гілляці задушивсь.

А Неситий і Бурмило,

Зрозумівши, що постигло
Батька мого, подались:
Страх лояльні поробились
І служити тобі пустились,-
Зрадником остав сам Лис.

Днесь вони — підпори трону!
Я ж, що спас царя й корону,
Батька свого погубив,-
Під гіллякою тут стою
І смерть бачу над собою
Ну, повісьте! Я скінчив".

Так-то Лис в брехні був смілий!
Всі присутні остовпіли,
А сам Лев аж затремтів.
"От воно що тутка скрито!
Дякую тобі, Микито!
А... той скарб... ти де подів?"

"На високій Чорногорі,
Де Черемош води скорі
По камінні вниз жене,
У Говерлі просто серця,
Коло третього реберця
Є леговище скальне.

Там лежить той скарб неткнутий...
Царю, твій він мусить бути,
Я тобі його зберіг!
Жалко тільки, що нікому
Не сказав я стежки 'д ньому,
Щоб по моїй смерті міг..."

Лев не дав йому скінчити.
"Хто тут сміє говорити
Ще про смерть якусь днесь?
Царське право є — прощати.
Зараз з нього шнур той зняти!
Ми касуєм весь процес.

Більше маєш ти заслуги
Між звірами, ніж хто другий!
А гріхи ті, що за них
Мав ти висіть, правду рікши,
Всі не варті торби січки
Супроти заслуг цінних.

Тільки слухай: в добру пору
Ти зо мною в Чорногору
Завтра рушиш скоро світ:
Лиш я сам до того льоха,
Де є скарб царя Гороха,
Буду знати тайний хід".

"Царю,— Лис сказав маркітний,-
З радой душі охитний
Я з тобою йти в ту путь.
Та в предсмертную годину
Шлюбував: коли не згину,
За гріхи покуту збуть.

Пішки до святого Рима,
Відтам до Єрусалима
Шлюбувався я піти.
Як поверну, ясний пане,
Скарб відразу весь твій стане,
Найбагатшим будеш ти!"

"Що ж,-Лев мовив,— річ побож
Шлюбував — ламать не можна,-
Тож іди й здоровий будь!"
Далі возних зве на згоду,
Щоб вони всьому народу
Вибубнили царський суд:

"Всім, кому на тім залежить,
Відати про се належить:
Цар по силі своїх прав
З Лиса, званого Микити,
Зволив всю вину здіяти
І до ласки знов приняв.

Хто б смів Лиса пострікнути,
Лапою його діткнути
Чи позаочно хулить
На такого патріота,
Тому цар язик із рота
Вирізати повелить".

Ой, як вчув Медвідь, Мурлика,
Вовк той засуд,— страх велика
Їх досада обняла!
Зараз почали бурчати,
Далі рушили кричати,
З ними їх рідня ціла.

Але вже було запізно!
Лев із трону крикнув грізно:
"Хто там сміє ще бурчать?
Га, то ви, поганці кляті,
Що мене у власній хаті
Сприсяглись замордувать?"

Бач, які святі та божі,
А в душі думки ворожі!
Лис вам на заваді став?
Але годі вже мантачить!
Будете тепер ви бачить
Справедливість наших прав.

Гей, беріть Бурмила тут
І закуйте в добрі пута!
Вовка в диби прикрутіть
І Кота зв'яжіть і прямо
Засадіть в тюремну яму,
Де не блима сонця світ!"

Так-то доля грає з нами!
Хто ось-ось був близький ями,
Раптом на вершку став! Ох,
А хто гордо дувсь, пишався,
У кайдани враз попався
І пішов в тюремний льох!

ПІСНЯ СЬОМА

Був у замку льох підземний,
Зимний, і вогкий, і темний —
Там заперто в'язнів трьох.
Кіт мовчить, Медвідь куняє,
А Неситий проклинає:
"Ах, той Лис, бодай він здох!"

Час обідать! Бідолахи
Не привикли саламахи
Арештантської вживать.
Як наклали їм три миски,
Нюхають: аж кривить писки!
Стала чихать і плювать!

Довго Вовк сидів і думав,
Далі з жалю як зарюмав,
Як завив, як зарідавав!
Своїм спільникам недолі
Про свої пригоди й болі
Ось таке розповідав:

"Небо, земле і всі моря!
З глибини свого горя
Плач підношу я до вас,
Щоб вас плач той і ридання,
Образ мого страждання,
До основ, до дна потряс.

Вовком звать мене, Неситим.
Що бог добрим апетитом
Наділив мене — чи ж стид?
І чи ж я щось тому винен,
Що в живіт пхать все повинен,
Бо живіт все "дай!" кричить?

Вовк неситий. Вовк зажертий!
Вовк усе є гідний смерти,
Вовка бий, де лиш найдеш!
А що Вовк той голодує,

Жінку й діточок годує,
Се байдуже всім! Авжеж!

Вовк убійця! Вовк прожора!
Що душа у мене хора,
Що сумління в труби дме,
Серце в мене незрадливе,
Милосердне і чутливе,
Сьому й віри світ не йме.

Я ж так чесний, так побожний!
Якби світ весь був порожний,
Якби я все ситий був,-
Я б такий був добрий, вірний.
І лагідний, і покірний,
Щоби й очі світ забув.

Я й тепер — та що балакать!
Як почне жолудок плакати,
То й сумління заглушить.
Та проте його проводу
Кілько я, собі на шкоду,
Слухаю, то й не злічить!

Раз на лови йду я радо,
Аж гусей здибаю стадо.
"Гуси, гуси, я вас з'їм!"
Гуси кажуть: "Їж, Вовчище!
Лиш хвилиночку пожди ще,
Помолиться дай нам всім!"

"Ну, моліться. Ось вам хвиля!"
То вони угору крила
Піднесли побожно так,-
Піднесли, загеготіли
І всі вихром полетіли,
Я ж лишився, мов дурак.

"Ну,— міркую, стовпом стоя,-
Що за спосіб се і що я,
Піп, чи дяк, чи паламар,

Щоб гусей молитви слухать?"
І пішов я далі нюхать,
Щоб знайти новий товар.

Зирк, Свиня лежить в баюрі,
А при ній рожево-бурі
Поросятка — штук зо сім.
"Гей, Свине, моя голубко,
Вилізай з болота цупко,
Най я свинок твоїх з'їм!"

"Добре, їж, коли охота,-
Відрекла Свиня з болота,-
Тільки, бач, один тут гріх,
З тих гріхів, що непрості:
Поросятка нехрещені,
Як же ж будеш їсти їх?"

"Справді, клопіт! Що робити?" —
"Слухай,— каже,— мій Неситий,
Тут є річка і млинок,
То ходи тихенько з нами,
Стань собі понижче тами,
Там я похрещу діток.

Похрещу, обмию з бруду,-
І одно за другим буду
Прямо в рот тобі давать".-
"Ну,— подумав я,— се можна,
Чесна, бач, Свиня й побожна,
Свинки чей не полетять".

Я під тамою, мов в ямі,
А Свиня з дітьми на тамі
Хрюка, плюска, муркотить.
"Ну,— міркую,— річ побожна,
То й перебивать не можна:
Се вона дітей хрестить".

А вона насеред тами
Заставку взяла зубами,

Як запреться — піднесла.
Гур! Як жбухнуло на мене
Море мокре і студене,
Мене й пам'ять відійшла.

Вхопила мене потопа,
Понесла з на десять хлопа
Вниз, мов тріску, мов стебло.
Мало там не дав я душу!
Поки видряпавсь на сушу,
Вже свиней мов не було.

Став я мокрий та й міркую:
"Ну, гляди ж святошу тую,
Як мене втягнула в рів!
Ну, а я ж то що за колик?
Православний чи католик,
Щоб свиней хрещених їв?"

Сильну взявши постанову,
Що не дам здуриться знову,-
А голодний, аж пищу,-
Йду. Аж зирк! Баран блукає.
Я до нього — не втікає.
От я здалека й кричу:

"Стій, Баране! Стій, рогатий!
Маю щось тобі сказати".
Став Баран та ще й пита:
"Ну, які там маєш вісти?"-
"Га, тебе я мушу з'їсти!
Що, смакує звістка та?"

А Баран — ну, хто б подумав? —
Не злякався, не зарюмав,
А вклонивсь мені до ніг.
"Пане,— каже,— бог привів вас!
Я ж три дні уже глядів вас,
Вам назустріч сам я біг.

Не дивуйся і не смійся!

Я Баран-самоубійця!
В світі вже не жить мені!
Люд мій весь в неволі гине,-
В вас життя його єдине,
То мені ви не страшні".

Річ таку почувши дику,
Я в задумі звісив пику
І стояв, дурний, мов сак.
"Що се ти торочиш, блазне,
Щось такеє несуразне?
Не второпаю ніяк!"

"Пане, підожди хвилину,
Будеш знати, за що гину,
Чом так радо йду вмирать,
Чом рідня моя рогата
Свого спаса, свого тата
В тобі буде величать.

Знай же, пане, біль мій тайний!
Я не єсть Баран звичайний.
Я — овечий патріот!
Думка в мене — розбудити
І з неволі слобонити
Весь овечий наш народ.

Здавна думав я про тее,
Щоб овечим стать Мойсеєм,
Вивести овець з ярма —
Із хліва — на вольну волю.
Много труда, мук і болю
Я прийняв — та все дарма.

У тісні овечі мізки
Думки свіжої нітрішки
Не втовкмачиш: серце їх
Боязливе. "Що нам воля?
Вовк поїсть нас серед поля,
Нам про волю думать гріх!"

Ну, подумай, пане чемний,
Про важкий мій стан душевний!
Насміх долі так хотів:
У душі пророцькі речі,
А кругом лоби овечі,
Сіно, жвачка, теплий хлів!

Щоб влекшить себе хоч трошки,
Я удався до ворожки
І такий почув завіт:
"Хочеш Баранів ти спасти,
Мушиш сам себе покласти
В жертву вольну за свій рід.

В поле йди, коли охочий,
Поблукай три дні й три ночі,-
Здиблеш Вовка-моцаря.
Сей по мойому показу
Проковтне тебе відразу,-
Оттоді нова зоря

Для овець усіх заблисне".
Пане, серце туга тисне
Запитать тебе сей час:
Маєш ти показ сей віщий?
Можеш ти, мій найлюбіщий,
Проковтнуть мене нараз?"

"Ну, плети собі, мій любий,-
Думав я,— коб тільки в зуби
Я дістав тебе,— не бійсь!
Будеш знать, як я ковтаю!"
Та й до нього промовляю:
"Синку любий, заспокійсь!

Віщий сон сьогодні мав я —
І на тебе вже чекав я,-
Проковтну тебе як стій!" —
"Ну,— Баран рік,— богу слава
Та й тобі, судьбо ласкава!
От тепер в душі спокій.

Пане любий, стійте ж тутка!
Я на горбик вийду хутко,
Розбіжусь і просто в рот
Кинусь вам, а ви ковтайте
І, ковтаючи, згадайте:
Так вмирає патріот!"

Треба ж дурня, щоб згодиться!
Мій Баран як розбіжиться
Та й рогами в лоб мене
Як не грюкне! Я скрутився
Та й зомлілий покотився,
А Баран як не чкурне!

От я встав, аж плачу з болю.
Проклинаю злую долю
Та й клену нерозум свій.
"Чи то я овечий батько?
Чом не вхопив швидко, гладко
Барана й не з'їв як стій?

Всьому винна та чутливість!
Пощо мав я терпеливість
Слухать теревенів всіх?
Ну, тепер не зловиш, Грицю!
Затверджу чуття, як крицю.
Я голодний! Се не сміх!"

Отаке постановивши,
Зуби міцно заціпивши,
Я пішов у дальший шлях.
Лізу, лізу, шкандибаю,
Чоловіка надибаю,-
Кравчик був, мені й не страх.

Скоро лиш його я зочив,
То й до нього я прискочив:
"Кравче, кравче, з'їм тебе!
Не тікай, не боронися!
Не благай і не просися,
Бо в кишках мене шкребе!"

"Я тікати — не прудкий,
Борониться заслабкий,
А проситься — хто повірить?
Тільки ж: як мене з'їси?
Трошки замалий еси.
Ну, позволь тебе помірить!"

Поки я поміркував,
Злегка він мені приклав
До хребта своє мірило,
Потім враз хахап за хвіст,
Як не швасне разів з шість,-
Аж на серці зав'ялило.

"Ой,— кричу,— що робиш, кравче?"
"Маєш! Щоб ти знав назавше:
Чоловіка не займай!" —
"Ой, не буду, поки жити!"
Та кравець, лихий, сердитий,
Б'є та й б'є, хоч ти конай.

Що я вию, що ридаю,
Що кленуся і благаю,-
Він за хвіст мене держить
Та й перешить, повен злості,-
Швидко, бачиться, від кості
Шкіра й м'ясо відлетить.

Чую я, що ось вже гину!
Як не шарпнув — половину
Власного хвоста урвав!
А тоді давай бог ноги!
Як забіг я до берлоги,
То три дні відхорував.

Отаке-то вовче лихо!
Ну, скажіть, як бути тихо,
На таке не нарікать?
А тепер іще вдодатку
Зрадник Лис цареві-батьку
Кинувся на нас брехать!

Ні вже, ні, я не потішусь.
Ще поплачу та й повішусь!" —
Так Неситий гомонів.
Спав Бурмило вже й Мурлика,-
То Неситий з горя, з лиха
Всі три саламахи з'їв.

ПІСНЯ ВОСЬМА

Вранці-рано по сніданні
В подорожньому убранні
Лис царю вклонивсь до ніг.
"Царю, будь мій рідний тато,
Поблагослови в се свято,
Щоб на прощу йти я міг!"

Лев сказав: "То шкода, сину,
Що так швидко йдеш в чужину!"-
"Царю,— скрикнув Лис,— ох, цить!
Серце в мене краєсь тоже!
Та що вдіємо! Що боже,
Богу треба заплатити!"

Лев сказав: "Так, так, мій друже!
Радую мене се дуже,
Що такий побожний ти,
Рад би я тобі й від себе
Для мандрівної потреби
Хоч чим-будь допомогти".

"Ца... рю,— хлипав Лис крізь плач,-
Дуже ласкав ти... Ось бач:
Я і торби в путь не маю!
А в Медведя у Бурмила
Доброго кожуха сила,-
Він шматок віддасть, я знаю..."

"Схоче чи не схоче дати,
Ми накажемо зідрати! —
Мовив Лев.— Ну, ще чого?" —
"Дуже ласкав ти, мій царю!

Чобіток би ще хоч пару.
Бач, я босий! Як його

Тільки світ чимчикувати,
Ноги шпигать та збивати!
Скаліцію де-небудь!
А он має Вовк дві парі,
То одну чей схоче в дарі
Відступить мені в ту путь".

"Що там схоче чи не схоче! —
Крикнув Лев та аж тупоче.-
Гей, там! У тюрму підіть,
Із Бурмила торбу здріте,
А з Неситого здійміте
Пару Лисові чобіт!

Ви ж, моя дружино славна,
Щоб усім зробилась явна
Ласка наша для Микити,
Проведіть його з гонором
До могили там, під бором!
Я ж іще піду спочити".

І потюпав Лис мій гладко.
Смирний, тихий, як ягнятко,
При торбині, з костуром...
А круг нього, мов ворони,
Всі бояри та барони
Проводжають всім двором!

Цап — секретар гоноровий,
Зайць — гвардиста народовий,
Поруч Лиса дружно йдуть.
Хоч і як розмова мила,
Та вже ось тога могила,
Попрощатся треба тут!

Лис Микита промовляє,
Сльози рукавом втирає:
"Ах, Яцуню, притулись!..

Я... з тобою розстаюся!
Ах, подумати боюся,
Жаль пройма мене наскрізь!

Ох, Базильку, любий друже!
Я тебе люблю так дуже,
Що без тебе й жить не рад.
Не відмов же просьбі моїй,
Ще шматок дороги тої
Проведи мене як брат!"

Се сказавши, просльозився,
Їм у ноги поклонився.
"Ви оба з-між всіх звірів
Справедливі й непорочні,
Лиш траву й листочки сочні
Все їсте — і я так їв!

Про убійства, про рабунки
В вас немає ані думки,
Вам м'ясних не хочесь страв.
Вас-то, щирі, праві душі,
Я, пустинником ще бувши,
За взірець собі обрав".

Так-то лестними словами
Лис їх знадив, аж до ями
Лисової підійшли.
"Слухай,— каже Лис,— Базильку,
Ти зажди на нас тут хвильку,
Ось траву собі щипли!

Ти ж, Яцуню, любий свату,
Потрудись зо мною в хату!
Знаєш, жінка там моя
Як почує чутку тую,
Що на прощу я мандрую,
То-то буде плач!.. А я

Страх не рад з жінками плакати
І не вмію забалакати.

Ти потішить їх гаразд!
Мій Яцуню, ти в тім справний!
Тож ходи, мій друже давний,
Вид твій духу її додасть!"

Серце в Заяця добряче:
Вчув се й мало сам не плаче.
"Бідна жінка! — він озвався.-
Я її, як рідну маму,
Рад любить!" І в лисю яму
Він з Микитою попхавсь.

Входять — боже! Серед ями
Микитиха з діточками
Плаче, сліз потоки лле!
Як побачила Микиту,
Схопилась... "Микито! Ти тут!
Діти! Батько ваш жиє!"

Ну Микиту цілувати
І до серця пригортати!
"Любий! Що ж? Біда пройшла?
Говори-бо швидше, швидше!
Я гадала, що ти згиб вже...
Ох, що сліз я пролила!"

"Радуйтесь! — сказав Микита.-
Цар наш — славою покрита
Будь його держава вся! —
Дарував мені провини,
І від нинішньої днини
В ласці царській тішусь я.

Вороги ж мої запеклі
Десь там нині ледве теплі:
Царський гнів їх б'є всіх трьох:
Кіт, Неситий і Бурмило
Мусили стулити рило,
Ще й попали в темний льох.

А отсей фальшивий паяц,

Що свідчив на мене, Заяць,
Відданий мені у владсть:
Чи живим його лишити,
Чи відразу задушити,
Скоро викупу не дасть!"

Як почув се Яць сарако,
Стало так йому ніяко,
Мовби хорт за ним туй-туй.
"Базю! — крикнув.— Чесний отче,
Лис мене тут з'їсти хоче!
Базю, Базю, ох, рятуй!"

"Зараз тихо будь, драбуго!" —
Крикнув Лис і вхопив туго
Зайця й горло перегриз.
"Ось тобі від мене штука!
І всім злюкам то наука,
Щоб Микити стереглись!"

А відтак, посавши крови,
Лис Микита втішно мовив:
"Та й смачний же, бестіон.
Діти, нині на вечерю
Маєм з Заяця печеню!
Славний буде потім сон!"

А тепер послухай, люба,
Як мені грозила згуба
І як вибрехався я!"
І, розсівшись вигідно,
Розповів усе довідно
З початку аж до кінця.

А Лисиця й Лисенята
Посідали коло тата —
То сміються, то тремтять.
"Голово моя ти мила! —
Так Лисиця говорила.-
Ну, та й знав ти, як їх взять!"

Лиш одно тото негарно,
Що ти нас покинеш марно
І на прошу йдеш кудись".
"Жінко,— скрикнув Лис поспішно,—
Ти гадаєш, що я дійсно
Зараз дурень став якийсь?

Там, де смерть перед очима,
То плелось, що тільки слина
Приносила на язик.
Чи я паломник, абощо?
Що там Лев мені і проща?
Я тепер сміюся з них!

Най їсть сіль, в кого оскома!
Я ж лишусь з тобою дома,
А про прощу ні ду-ду!"
Втім почувся крик знадвору:
"Яцю, де ти? Кільку пору
Я вже тут на тебе жду!"

Вибіг Лис. "Базильку, друже,
Ти не гнівайся так дуже!
Нічим нам тебе занять.
Яць там з жінкою моєю,
І з маленькою сім'єю
Преприязно гомонять".

"Кажеш: гомонять приязно?
Але ж бо я чув виразно
Яців крик: "Рятуй!" — ряс Цап.
"Правда,— Лис рік,— як Лисиця
Вчула, що нам тре проститись,
Вмліла і на землю хляп!

Тут-то Яць — здоров най буде! —
Жбухнув їй води на груди
Та й почав рятунку звать:
"Ой-ой-ой, рятуй, Базильку,
Моя тітка вмере за хвилику!"
Та тепер вже благодать".

"Ну, то дякувати богу!
Я гадав, що Яця мого
Там зо шкіри хто дере".-
"Базю, чи ж тобі не стидно?
Яць прийде, лиш що не видно,
Ще й дарунків набере.

Базю, бородатий ребе,
В мене просьба є до тебе!
Бачиш, цар мені казав,
Щоб, заким ще рушу з дому,
Про одну річ, нам відому,
Лист йому я написав.

Отже, поки Яць там бавивсь
З жінкою й дітьми, я справивсь:
Два грубезнії листи
Написав. Тебе, мій друже,
Я просити хочу дуже
До царя їх занести".

"Добре,— Цап сказав,— гляди лиш,
Щоб де в мене не згубились,
Не зламалась би печать!" —
"Правда є! Зажди хвилину,
Я в медвежюю торбину
Зав'яжу їх, можеш брать!"

І побіг до хати живо,
А в душі смієсь злостиво:
"Будеш мав лист! Жди лише!"
Зайця голову кроваву
В торбу щасть, шнурками жваво
Позав'язував, несе.

"Ось, Базуню мій любезний,
Тут в тій торбі лист грубезний
І два меншії лежать.
Ти неси їх осторожно,
А розв'язувать не можна,
Бо зламається печать.

А про Зайця не журися!
Він там так заговорився,
Що казав перепросить!
Йди наперед шмат дороги,
А вже Заяць бистроногий
Дожене тебе за мить.

І ще знаєш що, мій друже?
Лев, наш батько, любить дуже
Дотеп, гарний, гладкий стиль.
Сі листи — я не хвалюся —
До смаку йому прийдуться,
В них майстерства мого шпиль!

Вже ж я, де лиш міг, небоже,
І про тебе слово гоже
Вкинути не занедбав.
І я певний, що цар-тато
Ласки й честі ще багато
Більше дасть тобі, чим дав.

Тільки будь ти все притомний,
Не чинися надто скромний!
Смілість виграє в війні.
Мов цареві: "На листи ті,
Я дораджував Микиті,
Їх завдячив він мені".

Як почув се Цап Базилий,
Задрижали в нім всі жили,
Аж підскочив з радощів!
Ну Микиту цілувати!..
"От тепер я буду знати,
Хто мені добра хотів!

Друже, брате! Я мов в раю!
О, твій дотеп добре знаю!
Лев задре з утіхи хвіст!
Не минуть мене гонори,
А і край весь заговорить:
"Бачте, Цап який стиліст".

Тут я виступлю вже сміло,
Бо, як справді малось діло,
Се ніхто не буде знать.
Ну, прощай же! Дасть бог, може,
Я й тобі віддячусь тоже,
То не будеш жалувать!"

"Прощавай!" — сказав Микита.
А як Цап пішов, то скрита
Вилилась словами злість:
"Отсей дурень квадратовий
Є секретар гоноровий!
Ух, аж б'є на мене млість!"

Що за ряд! Яка держава!
Дурням в ній гонори й слава,
Бідний, слабший хижих лап
Не уйде! А членом суду,
Що мене судив на згубу,
Чи ж не був сей глупий Цап?

Але я помстивсь на тобі!
Будеш жив чи ляжеш в гробі,-
Вже не змиється сей хляп,
Що прилип на твоїй пиці;
Стане притчею в язиці
Слово те: дурний, як Цап!"

За той час Базьо поспішно
В царський двір прибіг і втішно
Перед троном гордо став:
"Лис Микита із дороги
Клониться цареві в ноги
І отсей пакет прислав.

Три листи є в нім грубезні;
Стиль, язык, думки — чудесні!
Се й не диво. Адже ж я
Не одну йому дав раду
Щодо стилю, щодо складу,-
То й заслуга тут моя!"

Цар до рук пакет приймає,
Шнур за шнуром відпинає,
Глип у торбу — аж з'умівсь.
"Що се! Лист якийсь ухатий!
Базю, Цапе ти проклятий,
Ти кровавий лист приніс!"

Зайця голову нещасну
Вгору виняв, рикнув страшно,
Що аж Цап на землю впав:
"Так-то Лис сміється з мене!
На таке письмо мерзенне
Цап йому ще раду дав!

Га, кленусь на царську гирю,
Що вже більше не повірю
Клятим Лисовим брехням!
Гей, біжіть в тюрму щосила,
Вовка, і Кота, й Бурмила
Увільніть з тяжких кайдан!

О безсовісний брехачу!
Через тебе то я, бачу,
Дурно мучив вірних слуг!
Та за те даю їм плату:
Цапа й всю рідню патлату,
Щоб із неї дерли смух!

А поганий той Лисюра,
Що так вибрехавсь від шнура,
Він є винятий з-під прав:
Хто де здибле сю облуду,
Може вбить його без суду
І не буде кари мав".

Так-то Яць і Цап Базилий
Головами наложили,
Винуваті без вини;
А хоч жертви злоби й сили,
Та проте не полишили
Й згадки доброї вони.

Особливо Цап сарака!
Ну, скажіть, яка подяка
Випала за те йому,
Що до сильних він лестився,
В царський двір він примостився,
Мав царицю за куму?

Що дворак був, ордеровий
І секретар гоноровий,
В трибуналі засідав?
А проте на кпини, з жарту
Через Лисову ту карту
Душу цап'ячу віддав.

І донині сю пригоду
Хто з хрещеного народу
Добрим словом ізгада?
Як хто злий з марниці згине,
Чи ж не кажуть: за цапине
Покоління пропада?

А хто дметься, і балює,
І леститься, й спекулює
На нечесні бариші,
Всім любенько рад балакать,-
Чи ж по нім не будуть плакати,
Як по Цаповій душі?

ПІСНЯ ДЕВ'ЯТА

Лис Микита в своїм замку
По обіді меду склянку
Преспокійно спорожнив,
Сів у кріслі, люльку курить
І нічого ся не журить,
Зла мов зроду не чинив.

Втім почув: стук! стук! до брами.
Скочив, вибіг враз з дітками —
"Ах, Бабай! Се ти оп'ять!
Ну, здоров, Бабаю! Що ж то,

Ти, знать, від царя йдеш просто?
Що ж там доброго чувать?"

"Мало доброго! — журливо
Рік Бабай.— Та щедре жниво
На погані новини!
Цар присяг тобі загладу,
Військо кличе, радить раду,
Будуть тутка за три дні!"

"Тільки всього? — каже Лис.-
Як лиш тільки, не журишь,
Друже мій, старий Бабаю!
Тим погрозам ти не вір!
Я з тобою в царський двір
Ще сьогодні почвалаю.

Вже я вибрешусь, будь певний!
Та тепер, мій любий кривний,
Прошу в хату! Вже пора
Підвечіркувать. Аж в лапах
В'єсь мені печені запах,
Що зготовила стара!"

Ось ввійшли, сидять, гостяться...
Лисенята стали гратися.
"Бачиш, стрику,— Лис сказав,-
Мінка ловить вже курчата,
Міцько ж, бестійка завзята,
Вчора Утку сплював!"

"Справді, маєш чим гордиться! —
Рік Бабай.— Та й не дивниця:
В батька й діти удались!" —
"Так-то, так! Талант — незгірше,
Та виховання ще більше
Тут значить!" — відмовив Лис.

"Ну, та час нам в путь спішитися!"
"Що? — аж скрикнула Лисиця.-
Ти, Микито, знов кудись?"

В царський двір? Та бійся бога!
Всиротить нас ся дорога!
Скрийся дома, схаменись!"

І сльозами залилася,
І руками вчепилася,
Щоб Микиту не пустить.
Він, її поцілувавши
І від себе відірвавши,
Каже: "Жінко люба, цить!"

Цар не з'їсть мене там преці,
А назустріч небезпеці
Ліпше вийти, ніж в кутку
Дождять на себе грому!
Я ж держу все по-старому
Філософію таку:

Наше все життя — війна є,
Кождий боресь в ній, як знає:
Сей зубами, той крильми,
Третій кігтями міцними,
Інший скоками прудкими...
Чим же боремося ми?

Ми ні силою не годні,
Ні, як карпи, многоплідні.
Ні нічвиди, як Сова,
Ані бистрі, як той Заєць,
В нас підмога лиш одна єсть —
Се розумна голова.

Нею треба нам крутити,
Ум, мов бритву, наострити,
Все обдумать в один миг,
Іншим сіті наставляти,
Але добре пильнувати,
Щоб самим не впасти в них!

Цар ось грозить нам війною.
Хоть-то я не маю бою

Перед військом тим його,
Та все ліпше в самій річи
Зразу злomu запобічи,
Ніж чекать бог зна чого.

А на те вже я, небого,
Чую в собі сили много!
До таких я штук привик.
А подумати, як цупко
Я почну брехати, любко,
Аж свербить мене язик!"

Ще раз цілувались в лица,
І потішилась Лисиця;
Але брами всі замкнуть
Наказав Микита й жваво
Стежечками вліво, вправо
Почвалав з Бабаєм в путь.

Гріє сонце, небо чисте,
Ліс шумить, тріпочесь листя,
Цвіти пахнуть — просто рай!
Лис любуєсь красою,
Та, прибитий гризотою,
Сумно штильгає Бабай.

"Стрику, що тобі такого? —
Весело рік Лис до нього.-
Тьфу, об землю лихом вдар!
Бач, що тут краси довкола!
Блиск який, тепло і воля!
Хто живий, той нині цар!"

"Ой небоже,— рік Бабай,-
Ти так надто не брикай!
Не уйдеш ти кари!
Де ж пак, Цапу в торбу дати
Голову Зайця й послати
Се цареві в дари!"

"Ха-ха-ха! — смієсь Микита.-

Штучка дешева й сердита!
Дуже нею я горджусь.
Трошки цар, мабуть, просапавсь,
Поки правди в ній долапавсь...
Та щоб карі бути — а дзусь!

Нині хто рад жить, не схнути,
Той святим не може бути,
Як в пустині той монах.
Кождий тут держись на тузі,
Хто не хоче по заслугі
Бути другому в зубах.

Яць скакав поперед мене,
Мов дитя новохрещене,
Мов дразнив: "Ану, злови!"
Аж мені так стало млісно,
Що я хап його, й незвісно,
Як він став без голови.

Ну, а Цап! Скажи, будь ласкав!
Він на мене в суді траскав:
"Винен, винен! Най умре!"
А як я вспів відбрехатись,
То він лізе цілуватись!
Най же чорт його бере!

Що ж, мій гріх, а його шкода.
Вбийство, пімста — се ж є мода
Скрізь загальна у звірів.
І сам цар грабує чисто,
А не хоче особисто,
Шле медведів і вовків".

І всміхнувсь Микита стиха,
Нюх табаки взяв і чихав,
А відтак сказав оп'ять:
"Ет, все байки, мій Бабайку!
Слухай лиш отсюю байку,
Що я хочу розказать.

Кажуть: кара за рабунок!
Ось тобі такий трафунок,
Як наш брат хтів чесно жить.
Є товар, є грошей досить,
Він не скупиться, ще й просить,
А хоч кинь, не мож купить.

Раз от я і Вовк Неситий,
Кинувши гостинець битий,
На мандрівку ми пішли.
Ба, зайшли за ліс, за води,-
Ні притулку, ні господи,
Лиш степи, луги були.

Тут нас сонце припікає,
Ба, вже й голод дотискає,
Аж тут зирк. Лоша пасесь!
Та таке гладке та любе,
Що мій Вовк аж острить зуби,
Шкіра вся на нім трясесь.

Сів, бідняга, важко сапа...
А з Лошатком мама Шкапа,
Вкрасти вже вона не дасть.
Каже Вовк: "Піди, Микитко,
Запитай ту Шкапу швидко,
Чи Лоша нам не продасть?"

Я пішов, вклонивсь їй низько.
"Що, матусю, пасовисько
Тутка маєте незгірш?
Та й Лошатко! От пахолок!
Чей його нам на виховок
Продасте за добрий гріш?"

"Що ж, купуйте, люди божі!
Я й не що великі гроші
Буду правити від вас.
Ось лиш прочитай значки ті,
Що на задньому копті:
Се тобі ціна якраз".

Ну, та я не в тім'я битви
До копита підходити!
Шкапі поклонивсь до ніг
Та й кажу: "Спасибі, мати,
Та не вмію я читати".
І до Вовка знов побіг.

"Друже, Шкапа ся лагідва,
І Лоша продати згідна,
І ціни не хоче драть.
Каже, в неї цінники ті
Є на задньому копиті —
Жаль, що я не вмів читать".

"Що,— Вовк крикнув,— ти, нездаро!
Навіть кінських літер пару
Ти не вмієш прочитать?
Я в письмі тім дуже вчений,
До гімназій, академій
Виходив років аж п'ять".

І пішов мій Вовк Неситий
Шкапу за Лоша просити.
Шкапа ж відповіла: "На,
Ось лиш прочитай значки ті,
Що на задньому копиті,-
Там написана ціна".

Вовк Неситий нахиляєсь,
До копита призираєсь,-
Ех, як фрасне Шкапа враз,
Як у лоб не вцідить просто,
А була підкута остро,-
То мій Вовк, мов свічка, згас.

Шкапа ж як не зарегоче
Та з Лошатком потеркоче,
Що і слід обох пропав.
А Вовчисько добру хвилю
Полежав в такім знесиллю,
Мов зовсім небіжчик став.

Далі очі продирає,
Доокола позирає,
Але встати ані руш.
"Гей,— кажу йому,— Неситий,
Сам Лоша ти з'їв? Лишити
Не хотів мені ні кус?

Га, ненаїсна прочвало!
З'їв усе, ще й того малої
Друга на обід не клич!..
Адже ж я, невдячний цапе,
Перший торг робив у Шкапи,
То належавсь могорич.

Ну, скажи так правду гладко:
Дешево купив Лошатко?
Людська, знать, ціна була.
Ви й не довго торгувались,
По-приятельськи розстались —
Втішна щось вона пішла.

А проспавсь ти смачно, друже!
По таких обіді дуже
Се плявдує на живіт.
А як славно ти, Вовчуку,
Вмієш кінськую азбуку —
Справді, чудо на весь світ!"

Так я з Вовка кпив до ночі,
Він же, витріщивши очі,
Все лежав та лиш: "Ах, ах!"
Далі каже: "Будь ти чесний!
Що за торг би був чудесний,
А та дич — б'є по зубах!"

"Ой,— сказав Бабай,— Микито,
Не смішний твій жарт, бо скрито
В нім гіркої правди шмат.
А найгірш те, що Неситий
Нині ворог твій забитий,
З світу рад тебе зігнать".

"Е,— рік Лис,— наплюй на нього!
Все у Вовка злоби много,
Але злоба ум сліпить.
Світ би весь пожер він скоро,
Ба, коли не влізе в горло!
А розумний з злоби кпить!"

ПІСНЯ ДЕСЯТА

При розмові шахом-махом
Лис с Бабаєм битим шляхом
Не спішаться, звільна йдуть.
Втім Бабая штурк Микита.
"Стрику, осьде ямка скрита,
Живо заховаймось тут!"

Під місток, що був на шляху,
Втік Бабай в великім страху,
Думав: може, де стрілець?
А за ним шмигнув Микита,
Та на шлях глядів з укриття...
Пст! А сам трясеться ввесь.

А тим шляхом із Львова
Йде процесія здорова,
Що ходила там на суд:
Старий Півень перед веде,
За ним його весь рід іде,
Тільки мар вже не несуть.

Заховавши жаль у серці,
З горя випивши по чвертці,
Всі співають "Комаря":
"Гей, там в лісі шум зробився,
Комар з дуба повалився!
Кличте, кличте лікаря!"

Розбив собі головище
На дубовий конарище
(Соло Півень витяга);
Вилетіла Муха з хати

Комаренька рятувати
(Вся рідня підпомага).

"Ой Комарю, господарю,
Жаль мені вас непомалу,-
Тягне Півень голоском.-
Чим же я тебе улічу?
Бо тобі я щиро зичу! —
Хор підхопив весь гуртком.-

Продам хату, продам сіни,
Щоб добути медицини,
Ще й покличу лікаря,
Продам граблі і мотику,
Заплачу ще і аптику,
А вздоровлю Комаря.

Ой, як гукне Муха люба,
Поскакали кліщі з дуба,
Комарю спинили кров.
Мурашечки прибувають,
Подушечки підстеляють,
Щоб на нього сон прийшов".

Так-то куряча рідня вся
Верещить, аж порівнявся
Старий Півень із містком;
Втім, мов блискавка, з укриття
Як не скочить Лис Микита
Та й хахап його мельком!

"Га, ти тут мені, драбуго!" —
Скржкнув Лис, і вхопив туго,
І головку враз відгриз.
Півень лиш крильцями стріпав
І лапками довго сіпав:
З трупом в яму скочив Лис.

"Бійся бога, мій синашу,
Заварив нову ти кашу!
Чи зовсім ти з глузду збивсь?

Півень сей — велика сила.
Мав протекцію в Бурмила
І цариці полюбивсь".

Так Бабай остерігає,
Та Микита вже не дбає,
Півня радісно скубе.
"Ти начхай на се, мосьпане!
Глянь лиш, що тут за сніданне!
Пишно погощу тебе!

А на Півня сього, стрику,
Здавна злість я мав велику,
В серці й досі ще кипить:
Не за позов, не за шкоду,
Але за одну пригоду,
Про яку й згадати стид.

Раз голодний, що аж плачу,
Йду я попід сад і бачу:
Півень піє на вербі.
Як би тут його ошвабить,
Із верби додолу звабить
І до рук дістать собі?

І як стій я для потреби
Вдав пустинника із себе,
Мимрю: "Господи воззвах";
Далі під вербу підходжу,
Очі скромно вверх підводжу
Та й говорю, як монах:

"Любая моя дитино,
Дивна, райська пташино,
Здоровлю тебе сим днем!
Дбаю я про тебе ревне,
Про твоє добро душевне
Дай розмову розпочнем!"

Півень крикнув сміховито:
"Ой мій таточку Микито,

Видко, ти давно не їв!
Любиш ти у мене, певне,
Більш тілесне, ніж душевне!
Зголоднів — то й спобожнів!"

"Не гріши, душе честива!
Я відрікся від м'ясива,
Їм лиш мід да корінці,
Піст твердий держу щоднини
І живу собі в пустини
В найтемнішому кінці".

Півень крикнув сміховито:
"Ой мій таточку Микито,
Та й масні ж твої слова.
І язик твій медом капле.
Але зуб твій люто хапле,
Злоби повна голова".

Я кажу: "Ой гарна пташко,
Знов грішиш ти дуже тяжко!
Знай же: задля тебе я
Із далекої пустині
Вмисно аж сюди йду нині.
Ось до тебе річ моя:

В сні почув я голос з неба:
"Встань, Микито, живо треба
У село іти тобі.
Ти не гайся й не лякайся,
Якнайшвидше поспішайся,-
Здиблеш півня на вербі.

Півень сей — страшений грішник,
Многоженець, і насмішник,
І безбожник. Тож іди
Розворуш йому сумління,
Змий гріховне затвердіння,
До покути приведи!"

Сичку ти мій гребенястий!

Швидко можеш ти пропасти,
І душа піде в смолу.
Злізь з гілляки, сповідайся,
У гріхах своїх покайся,
Душу збережи цілу".

Мовить Півень сміховито:
"Ох мій таточку Микито,
В чім же той тяжкий мій гріх?
Чи то я краду, грабую,
Чи вбиваю, чи мордую,
Чи святе беру на сміх?"

"Ей небоже,— мовлю грізно,-
Кайся, щоб не було пізно!
З серця гордість вилинь пріч!
У тяжких гріхах конаєш,
А і сам про них не знаєш —
Се погана дуже річ.

Чи ж не маєш ти, признайся,
По дванадцять, по п'ятнадцять
І по більше ще жінок?
По якому се закону
Ти жиєш в грісі такому?
Будеш в пеклі в сірці мок!"

Тут мій Півень став, мов змитий:
Тон мій, острий і сердитий,
Зрушив, бач, його нутро.
"Ой мій таточку Микито,
Бачу ясно і відкрито
Се гріховнее тавро!

Та сей раз ще змилостився!
Я не постив, не молився,
В серці скрухи не збудив.
Кепська сповідь бути може,
Тож лякаюся, крий боже,
Щоб і тут не поблудив".

"Грішнику! — ревнув я строго.-
Чорт говорить з горла твого!
Сповіді боїться біс!
Геть жени його! Покайся!
Із покутою не гайся!
Зараз тут до мене злізь!"

Отакого-то я шваба
Підпустивши, сього драба
Таки за печінку взяв.
Звільна з гільки він на гільку
Став злітати і за хвильку
На землі край мене став.

Тут я хап його та й кличу:
"А, ти тут мені, паничу!
Сповідайсь, не сповідайсь,
А великої покути
Вже тобі не оминути.
Зараз із життям прощайсь!"

Будь я пес, не Лис Микита!
Буде кров твоя пролита,
А жупан червоний твій
Я розмикаю й розкину,
Грішне тіло в домовину
У живіт спакую свій".

Зміркувавши, де попався,
Півень стишивсь, не тріпався,
Звісив голову униз
І промовив сумовито:
"Ой мій таточку Микито,
Що вже діяти, живись!"

Видко, бог судив так, любий,
Щоб через твої я зуби
В рай блаженний увійшов.
Так бери ж собі те тіло,
Щоб в зубах твоїх хрумтіло,-
Поживай і будь здоров!

І жупан отсей червоний,
Що ним часто во дні они
Я пишавсь серед курок,
Рви, шматуй,— я не жалію,
Тільки дай мені надію,
Що в смолі не буду мок.

Лиш один ще жаль сердечний
В світ загробний, безконечний
Понесу з собою я,
Жаль тяжкий для серця мого,
Бо й для тебе шкоди много
Принесе та смерть моя.

Бачиш, голос мій чудовий
Так сподобався попови,
Слава скрізь о нім така,
Що в єпископським соборі
При архієрейським хорі
Мав я стати за дяка.

Обіцяли паляниці,
Штири кірчики пшениці,
Ще й м'якого хавтуря;
Та я пункт поклав конечний,
Щоб Микита, муж сердечний,
Був там за паламаря.

Ось тепер, коли я гину,
Мали у твою пустиню
Три каноніки прийти
Закінчить твоє злидарство,
Запросить на паламарство
І завдаток принести".

Я артист є, любий стріку!
Кожде слово в мні велику
Силу вражень підійма.
Тож, як вчув слова такії,
Розгулялись в мене мрії,
Скокнула душа сама.

Рот роззявивши без тями,
Живо сплеснувши руками,
Мовлю: "Отакий пан Лис!"
А в тій хвилі півень-злюка
Скочив, пурхнув, мов гадюка,
Та й на гілку тільки блис.

"Ой мій таточку Микито,-
Мовить відтам гордовито,-
Так ти паном будуть забаг?
Для мерзкого паламарства
Зрікся б ти і неба, й царства!
А мене ти мав в зубах!"

Тьфу, та й згадувати годі,
Як із мене кпив сей злодій,
Як пишавсь, мов генерал!
Я звір тихий і рахманний,
Все дарую, бійку, рани,-
Та до смерті мщу скандал".

Отакеє розповівши,
Враз з Бабаєм півня з'ївши
І спочивши під містким,
Наші любі подорожні,
Мов святії та побожні,
Далі тюпали пішком.

"Кажеш, стрику: Півень — сила,
Мав протекцію в Бурмила
І в цариці в ласку вліз?
То-то й є наш лад, нівроку:
Без протекції ні кроку!
Щоб вас божий грім розтріс!

Чи ти вчитель, чи фаховець,
Чи урядник, промисловець,
Чи поет, чи ремісник,
Будь ти здібний, пильний дуже,-
Без протекції, мій друже,
За весь труд свій маєш шпик.

Ласка панська, вплив жіноцтва
Вищі понад всі свідоцтва;
Шепне слово пан барон,
Чи прийде білет княгині,-
Весь твій труд в одній хвилині
В пил розсиплеться, мов сон.

Так-то, любий мій Бабаю!
Силу ту я добре знаю,
А як знаю — не боюсь.
Адже ж я не в тім'я битий
І для себе вмів зробити
Там протекційку якусь.

При дворі коло цариці
Є на місці фельдшериці
Малпа Фрузя, удова:
Ніби лікарка потрошка,
Ніби знахарка, ворожка,
А вродлива, як сова.

Хоч давно вже не панянка
І страшна емансипантка,
Всіх ненавидить мужчин,
А до мене потихенько,
Чує щось її серденько,-
Звісно, що не без причин.

Правду рікши, у цариці
Я їй місце фельдшериці
Вияднав — і дуже рад;
А тепер вона, небоже,
Все в дворі зробити може,
Всіх на свій звертає лад.

Та хоч би мене й не знала,
То за мною би обстала,
Бо не любить Вовка — страх.
Чом не любить — се я знаю
І скажу тобі, Бабаю,-
Швидше нам минеться шлях.

Ще як з Вовком мандрував я,
Раз в чужину заблукав я
Аж над море, в Малпин край.
Змучені оба, голодні,
Нічого зловить не годні,
Хоч лягай та умирай.

Глянь — між скалами криївка,
Малпи Фрузі се домівка,
От Неситий повіда:
"Йди, Микито, в сю хатину,
Може, нас приймуть в гостину,
Бо тяжка нам тут біда".

Йду я, входжу — серед хати
Малпа, наче чорт лабятий.
А круг неї діточки,
Та такі вам обридливі!
Чортенята всі правдиві,
Щи аж страшно, бідочки.

Визвірились всі на мене,
Аж пробігло щось студене
Попід шкіру — тьфу, пропадь!
Очі всі повитріщали,
Зуби так понаставляли,-
Думалось: от-от з'їдять.

А Малпиня, та прочвара,
Підступа, мов чорна хмара:
"Що вам треба? Хто ви є?"
Ну, я їй давай брехати:
"Я прийшов, щоб вам віддати
Ушановання своє.

Із далекого Підгір'я
Богомільний, чесний звір я
І, мабуть, свояк ваш єсть,-
З прощі йду — та, чувши масу
Про красу і мудрість вашу,
Я прийшов віддати вам честь".

Подобріла Малпа зараз,
Від, тих слів аж облизалась.
"Прошу сісти! Так, значить,
Ви про мене щось чували?" —
"Пані, ах, які похвали
Фама скрізь про вас кричить!

А сі любі ангелятка —
Ваші діточки? А татка,
Певно, дома десь нема?" —
"Ох, мій пане, я вдовиця!
Та вам, може б, поживиться?
Зараз зладжу я сама!"

"О спасибі, люба пані!
(А в кишках, мов в барабані,
Пусто, марша тне живіт!)
Їсти в вас я й не посмів би!
Вашим любим словом хтів би
Ум свій, серце напоїть!"

"Бачу, друже, що ти чемний,
І розумний, і приємний,-
Любий гість мені такий!
Будем говорити много,
Та проте поперед всього
Зараз їж мені і пий!"

І метнулась до комірка,
Принесла аж три тарілки
М'яса, шницлів, ковбаси:
Перед мене все приносить,
Потім сіла, та ще й просить:
"Їж! Чом більше не їси?"

Ну, я їм, аж хата хочить!
Малпа тим часом розводить
Теревені всі свої
Про жіночі нерви ніжні,
Про мужчин чуття побіжні,
Про рабство жінок в сім'ї.

Про "небіжчика" спімнула
Та й тяженько так зітхнула:
"Він мене не розумів!"
Далі скочила в культуру,
Ворожбу, літературу,
Стрій, політику і спів.

Я потакую й смакую,
Та для форми десь-якую
Опозицію зведу;
Малпа спорить, гарячиться,
Бачу, потік не скінчиться,
Тож, наївшись, більш не жду.

"Пані люба, я щасливий,
Що такий тут скарб правдивий
Несподівано знайшов!
Тут скріпив я тіло й душу,
Та простіть, спішити мушу,
Та прийду швиденько знов".

Малпа щось там ще плескала,
Я не слухав, як дам драла,
Коло Вовка опинивсь.
"Ах, Микито, я тут гину,
А ти там цілу годину!
Ну, приніс що? Пожививсь?"

"Пожививсь,— говорю,— брате,
Та з собою страву брати
Не подоба, просто стид.
То ти йди до хати, друже,
Малпа гостям рада дуже,
То й тебе вона вгостить".

Вовк у хату. Я се бачу,
Добре знаю вовчу вдачу,
То під стінку притуливсь,
Слухаю. Ось Вовк вітаєсь,
Малпа щось його питаєсь,-
Вовк на лавці розваливсь.

"Дай обідать, Малпо глупа!
А се що? Чортяток купа?
Ну, та й погань, боже крий!
Та-бо й ти — хай дундер свисне!
Глянеш — молоко аж кисне...
Ну, а де твій чорт старий?"

Так Вовчисько ляпав здуру.
А втім Малпа цеглу з муру
Як ухопить, як шпурне
В саму морду — боже любий!
Висипала штири зуби...
Мій Неситий як ревне!

Був би Малпу вбив на місці,
Ба, коли Малпи звинниці,
Як не скочать діточки:
Сей камінням Вовка пряхить,
Той знов очі видрать важить,
Двое хапле за дрючки.

Лущать, б'ють без милосердя!
Ледво-не-ледво відпер я
Двері й крикнув: "Вовче, йди!"
От він вискочив в тій хвили,
Бо були б його убили,
Ніби гамана жида.

Відтоді у Малпи Фрузі
Став я в ласках по заслугі,
Вовк же гірший полину.
Тож я вірю щастю своєму:
Серед бурі, серед грому
Інші тонуть, я сплину".

Отака велась розмова,
Поки шляхом Лис до Львова
Враз з Бабаєм дочвалав!
Саме в пообідню пору
На майдані просто двору
Він на суднім місці став.

ПІСНЯ ОДИНАДЦЯТА

Повідають мудрі люде:
Прибудь розум, щастя буде.
Того й Лис державсь усе:
Хоч мороз шкребе по тілі,
Але рухи бистрі, смілі,
Гордо голову несе.

Так він виступив охоче:
Всі на нього вперли очі,
Всім зробилось прикро так,
Мов чекали грому, бурі...
Між ряди німі, понурі
Лис вступив, мов весельчак.

"Га, убійце ти проклятий!
Ти ще смієш тут ставати? —
Грізно з трону крикнув цар.-
Гляньте, панство, він ступає
Так свobodно, мов не знає,
Як гидкий прислав нам дар.

Га, ти міх брехень і зради!
Ні, не надійся пощади!
Яця ти на смерть загриз!
Цап, твій спільник в Яця смерти,
Вже на штуки є роздертий,-
Се й тебе жде, пане Лис!"

Лис поблід, почав тремтіти,
Наче перший раз на світі
Новину таку почув;
Далі, руки заламавши
І лице слізьми облявши.
На все горло так зарув:

"Ой-ой-ой, годино чорна!
Яць загиб, душа моторна,
І проклятий Цап іздох!
Ох, окрадений Микито,

Твій найбільший скарб десь скрито!
Що ж почну я! Ох-ох-ох!"

"Що се ти верзеш, брехуне?" —
Цар до нього гнівно суне.
"Царю, вбий мене тепер!
Се ж мій скарб пропав безцінний,
То й я жити вже не склінний,
Ліпше б я відразу вмер!"

Га, я думав, що на Яця
І на Цапа можна здатися.
Через них я й передав
В запечатанім пакунку
Скарб для тебе в подарунку —
Світ такого не видав.

Там діамант був чудовний,
Що вночі, мов місяць повний,
Серед потемків світив;
Там був перстінь рубіновий,
Що склоняв всіх до любови
К тому, хто його носив.

Се цареві слав я радо,
Для цариці ж ще свічадо [1]
Смарагдове приложив:
Хто глядівсь в нім за погоди,
Набирав здоровля, вроди,
Навіть мертвий би ожив.

Отакі цінні клейноди
Я, не надіючись шкоди,
Через Яця передав.
Чи ж міг думать я хоть хвилюку,
Що вб'є Яця Цап Базилько,
Щоб дарунки зграбував?

А тепер же, рідна мамо!
Яць погиб і Цап то само,
Де ж я скарб свій віднайду?

А на мене злі язики
Тут звалили гріх великий,
Щоб упхати у біду.

Царю, й ти, Царице-пані,
Всі підозріння погані
Геть відкиньте, сплітки всі!
Щоб потомки не судили,
Що ви шилом відплатили
Найвірнішому слугі!"

Втих Лис. Цар насупив лиця,
Та захлипала Цариця —
Страх чутливая була,
Ще й по добрім підвечірку,
Бо сама, обдерши шкірку,
З'їла смачно чверть Вола.

"Ні,— почав знов Лис по хвили,-
Бачу, вороги закрили
Ваші царські очі знов!
То й мені життя обридло!
Бо підданих сила й світло —
Царська ласка і любов.

Так прощай же, білий світе!
А ви, кляті, виходіте,
Завзятущі вороги!
Хто що мав мені закинуть,
Виступай! Чи жить, чи згинуть,
Будем биться без ваги!

Що ж вас, труси, не видати?
Лиш позаочі шептати
Вмієте, а щоб в лице
Стати сміло, доказ дати
І життям за правду стати,-
О, то вас нема на це!"

"Брешеш, навісний брехуне! —
Крикнув Вовк і сміло суне

З-між звірячої товпи.-
Я з тобою битися хочу.
Клятий твій язик вкорочу,
Щоб не брав ти нас на кпи!

Перед бога й царські очі
Я стаю й боротися хочу,
Та на смерть, не на життє,
Щоб ствердить, що ти поганець,
І брехун, і ошуканець,
Топчеш все, що є святе!

Не те, що мені творив ти,
Але всі звірячі кривди
Против тебе ставлю я.
Не за себе хочу мститися,
А за тее, що Вовчиця
Перетерпіла моя.

Слухайте, яку публіку
Він зробив їй, що й довіку
Не позбуться їй знаку.
Над ставом сидить Вовчиця,
Лис надбіг і аж давиться,
Смачно рибу їсть жарку.

"Що се ти їси, Микитко?" —
"Адже рибу",— каже швидко
Лис. "Та дай же ж і мені!" —
Просить жінка. "Що вам, тітко,
Риби хочесь? Поглядіть-ко,
Тут в ставку їх тьма на дні!"

"Е, в ставку! Чи я не знаю?
Що ж, коли їх не спіймаю!" —
"Тіточко, я вас навчу.
Я ж їх ловлю всяку днину:
Де лиш сіть свою закину,
Десятками їх тащу!"

"Що за сіть?" — пита Вовчиця.

"Сього зараз мож навчитися.
Ось зо мною лиш ходи!"
Сніг був, вітер на болоню,
Став замерз, одну лиш тоню
Хтось протяв серед води.

От сюди-то припровадив
Лис Вовчицю й так їй радив:
"Тітко, гляньте, що тут їх!
Лиш у воду хвіст запхайте,
Подержіть та й витягайте —
Риб спіймете повен міх!"

І так щирим він чинився,
Так Вовчиці піддобрився,
Що повірила вона:
Поквапно на лід присіла,
В ополонку хвіст встромила
Та й держить, держить — дурна!

"Лисе,— каже,— щось щипає!" —
"Цить, то риба так хапає".
А то хвіст хапав мороз.
"Лисе, може, вже тягнути?" —
"Е, ще мало мусить бути,
Ще потримай, поки мож!"

"Лисе, тисне щось і мика!" —
"Цить, се щука є велика,
Та така, немов баран!"
А то хвіст обмерз вже кріпко.
"Лисе, тягну!" — "Ні, ще дрібку!
Бач, хапається шаран!"

Далі вже терпцю не стало,
Шарпнула вона помало —
Не пускає. "Ой, тягни,-
Каже Лис,— тут риб так много!
Витягай же їх, небого,
Щоб не розтеклись вони!"

Шарпнула ще раз Вовчиця,-
Ні, хвіст у леду держиться!
Тягне міцно — аші руш.
"Тітко,— Лис рік,— дякуй богу,
Ось з села нам на підмогу
Люди йдуть, зо двадцять душ!"

Як Вовчиця тее вчула,
Зо страху себе забула —
Як завие!.. Боже мій!
Люди люті, гульк, надбігли,
Як її, примерзлу, вздріли,
Хап за палички як стій.

Сиплються удари градом!..
Бідна жінка крутить задом,
В'ється, рветься, а ті б'ють!
Далі шарпнула щосила,
Півхвоста в леду лишила
Та й шмигнула в божу путь!"

А на се Микита гречно:
"Так, се правда, безперечно,
Лиш крихітка в ній брехні!
Непотрібно, Вовче, тільки
Всю захланність своєї жінки
Ти приписуєш мені.

Будь вона порядна й чесна,
Швидко б хвіст з води піднесла,
Мала б рибу й хвіст увесь.
Та вона мов оцапіла,
Став весь виловить хотіла,
Ще й на мене жалуєсь".

Збір увесь зареготався,
А Неситий аж стікався,
Під собою землю гриз.
"Га, поганець! — крикнув лютий.-
Ось як він вертить і крутить.
Щоб невинним все був Лис!

Та не дочекаєш, клятий,
Нас усіх на сміх підняти!
Підлих справок твоїх — тьма,
Ну, скажи, там при криниці
Чи була вина Вовчиці,
Чи твоя лиш злість сама?

При цімброваній криниці
Висіли два відра з криці
На валу на ланцюзі.
Лис води хотів напиться —
Скік в відро, щоб вниз спуститься
Друге ж звисло на версі.

Ну, п'є воду і смакує
І нараз собі міркує:
"Боже, що се я вчинив?
Вниз я з'їхав, але вгору
Хто ж мене підтягне впору?"
Бідний з жаху аж завив.

Треба ж тій біді лучиться,
Щоб той плач його Вовчиця
Вчула, йдучи бережком.
До криниці зазирає...
"Лисе, що там є?" — питає
Своїм ніжним голоском.

Лис мій сквапно забалакав:
"Ах, тітусю, риби, раків
В тій криниці осьде гук!
Півгодини тут лапаю,
Піввідра вже ось їх маю
Та й наївсь, неначе струк!

Жаль, що стільки їх ся лишить!
Влізь в відро, що тамка висить,
Та й до мене їдь униз!
Наїсися, ще й додому
Купу занесеш старому!"
Так брехав їй хитро Лис.

Ну, а се вже вам не тайно,
Що Вовчиця, як звичайно,
Страх голодная була.
Як про рибу й раки вчула,
Зараз у відро стрибнула
Та й з ним шусть! униз пішла.

Вниз пішло відро Вовчиці,
Вверх пішло зо дна криниці
Те відро, де Лис сидів.
"Ну, тітусю, будь здорова!
Я спішу до Магєрова! —
Крикнув Лис, як вверх летів.-

Славно ти вдала драбину:
Я йду вгору, ти в долину;
Так-то в світі все ведєсь.
Риб там не знайдєш, небого,
Та подумать можно довго,
Як дістаться вгору днєсь!"

Вчула жінка річ лайдацьку;
Страх такий напав бідачку,
Що аж сперли в бік кольки.
Втім з відром у воду впала,-
То завила, застогнала,
Аж піднеслися бульки.

Вчули люди крик Вовчиці,
Позбігались до криниці;
Мислите, що хоть один
Змилювавсь, хтів поміч дати,
Що є жінка й дітям мати?
Ні, в їх руки впав, то гинь!

"Вовк в криниці! Вовк в криниці!
За лошата і ягниці
Відплатім йому тепер!
Витягайте осторожно.
Але бийте, скільки можно,
Щоб нам зараз тут умер!"

Ну, подумайте, вашеці,
Що там діялось в її серці,
Як ті вверх її тягли!
Там внизу вода, потопа,
А вверху зо двадцять хлопа,
А з палками всі були!

Лиш на світ вона вказалась,
Як не знімесь лускіт, галас —
Б'ють, товчуть, мов околіт!
Бідна знітилась в відерці,
А тут вже розпука в серці
І в очах померк її світ.

Сил їй додала тривога:
Скочила з відра, небога,
В найгустіший стиск палиць:
Навіть в казці не сказати,
Кілько їй пришлося набрати
Суковатих паляниць.

Як вона спастися встигла
І жива з їх рук убігла,
Сього вже не знаю я.
Се, брехуне ти огидний,
Твій був поступок єхидний,
Справка підлая твоя!"

"Ой Вовцуню, коб ти знав,
Як то я їй дякував
За той вчинок милосердний,
Що дала собі накласти
Те, що правно мало впасти
Та на мій хребет мізерний!..

Благородная Вовчиця!
Вчинком тим ти б міг гордиться.
Є заслуга тут моя...
А при тім вона, нівроку,
Суковатого оброку
Знести може більш, ніж я!"

Так-то Лис з Вовчиці кпився.
Всі сміялись, Вовк казився.
"Брехо! Митко! — він кричав.-
Най кордюк язик твій сточить!
Як ти все в живії очі
Біле в чорне пробрехав!

Але ні, не язиками,
А зубами і руками
Будем биться! Най умру,
А тобі, брехуне, вбійце,
Зраднику і кровопійце,
Хавку клятую запру!"

Крикнув Лис: "Ти, грубіяне!
Думаєш, що лайка стане
Латкою на честь твою?
В лайці ти міцніший, синку,
А як хочеш поєдинку,-
То почувеш, як я б'ю!"

"Ну, досить тих сварів! Годі!
Чортзна-хто з вас прав, хто злодій!
Вставши з трону, цар сказав.-
Завтра рано бій остатний
Вкаже, хто лихий, хто вдатний.
Ось вам проба ваших прав!"

ПІСНЯ ДВАНADЦЯТА

Рано сонечко схопилось,
У росі перлистій вмилось
І сміється, не пече...
Лис Микита ще любісько
Спить, розлягтись на все ліжко,
Втім, хтось штурк його в плече.

"Гей, ти, спюху, час вставати!
Зазирає день до хати;
А ти знаєш, що за день?
Він рішить, чи до побіди

Ти дійдеш, чи смерть і біди
З бою винесеш лишень!"

Так при ліжку Лиса ставши
І його за руку взявши,
Малпа Фрузя прорекла.
Всю ту ніч вона не спала,
Все за Лисом промовляла,
Де в кого лише могла.

Буркнув Лис крізь сон гнівливо,
Та, протерши очі живо,
Коло ліжка Малпу вздрів.
"Фрузю, ти се? — скрикнув втішно
З ліжка схопився поспішно.-
З чим же бог тебе привів?"

Фрузя каже: "Ах, Микито,
Що колись було прожито,
В мене з тямки не зійде!
Бо жіноче серце любить
Вічно того, хто нас губить,
Навіть вдячності не жде.

Так тобою я турбуюсь
І за тебе все піклуюсь,
Хоч про се ніхто й не зна.
Але нині бійка люта
Привела мене аж тута.
Мучить мисль мене страшна!..

Ой Микито, Вовк могучий,
А хоч хитрий ти, і ручий,
І проворний на язик,
То все ж легко бути може,
Що пропадеш ти, небоже,
Жартувати Вовк не звик!

Тим стурбована я дуже
І прийшла сюди, мій друже,
Щоб тобі допомогти.

Знаєш, де прийде до звади,
Добра й баба до поради,-
Слухай моїх рад і ти!"

Лис сміється: "Фрузю люба,
В тебе ні одного зуба
Не хибує! Що ж притьмом
Бабою тобі чиниться?
Ти ще можеш похвалитися
І красою, і умом!

Вчинок твій великодушний!
Радо буду я послушний
Твоїй раді, тільки радь!"
Фрузя плеснула в долоні —
Гей, Малпи, що на вигоні
Ждали, всі гуртом біжать.

"Го-го-го,— сказав Микита,-
Тут рідня вся знакомита!
Фрузю, що ж се все значить!"
Фрузя каже: "Не журися,
Сядь на лавці, простягнися,
А про решту тихо, цить!"

Тут нараз три Малпи-злюки
Як візьмуть Микиту в руки:
Голять, миють, милом труть;
Гладко тіло все обстригли,
Потім принесли оливи
І на хвіст кудлатий ллють.

Каже Фрузя: "Ну, Микито,
Все обстрижено, обмито,
Тільки в кудлах хвіст лишивсь:
Се на те, щоб Вовк нікуди,
Ні за крижі, ні за груди,
Ні за лоб тебе не ймивсь.

Як на тебе він накинесь,
Ти чинись, мов з страху гинеш,

Втеки! Та не дуже квап!
А як буде Вовк вже близько,
Обваляй в пісок хвостисько
Та й в лице йому талап!

Буде се йому несмачно
І остудить запал значно;
Поки очі він протре,
Всядь на карк йому ти сміло
І велике зробиш діло,
Вовка дідько забере.

А тепер клякни покірно,
Чари дам тобі, що вірно
Доведуть все до пуття:
"Іракі чо й рачіш реп,
Йирям узори рачін веп,
Яттучь цімішь ліб й анат". [2]

Ну, тепер вставай, мій друже,
Йди здоров, не гайся дуже
І з побідою вертай!
Ви ж ведіть, Малпятка, Лиса
Там, де звірі всі зійшлися,
На ту толоку під гай!"

Йде дружина знакомита,
Гордо суне Лис Микита,
Просто перед царський трон.
Цар, уздрівши, як він вбрався,
За живіт зо сміху взявся.
"Хитрий же ти, бестіон!"

Але Лис, поважний, строгий,
Поклонивсь цареві в ноги,
А цариці до колін,
А відтак на місце бою,
Вкруг обступлене юрбою,
Виступив спокійно він.

Озирнувсь — аж Вовк вже тут:

Наче чорна хмара люта,
Виступає з-між рядів;
Аж зубами він скрегоче,
Мов свічки, блищать очі —
Так з кістями би Лиса й з'їв.

І махнув цар головою,
Знак подав їм булавою
Починати боротьбу.
Сурми, труби заgrimіли,
Всі затихли, занімiли,
На непевну ждуть судьбу.

Перший скочив Вовк лапастий,
Лиса в зуби щоб попасти
І зробити йому капут.
Лис завив, перелякався
І швиденько взад подався,-
Вовк за ним ось тут... ось тут!

Наздогнав його вже близько,
А втім Лис в бігу хвостисько
По піску проволочив,-
Як не свисне Вовка в очі,
Так його темніше ночі
Світ увесь заморочив.

"Ой та й сучий же ти злодій!" —
Крикнув Вовк, та гнать вже годі,
Став і тре з очей пісок.
"Що, Вовцуню, будем биться,-
Рік Микита,— чи мириться?
Ну, подай свій голосок!"

Обернувся Микита скоро,
Вовка вхопити за горло
Вже ось-ось він наостривсь —
Але Вовк скакіць до нього
І зубами хап за ногу —
Лис на землю повалився.

"Га, собако ти брехлива,
Ось тепер приходять жнива:
Все, що сів, те й пожнеш!
Раз в мої попав ти руки,
За всі кривди, збитки, штуки
Ти заплату відбереш!"

"Ов,— подумав Лис,— се бридко,
Тут пропасти можна швидко!
Нумо з смирного кінпя!"
І щоб час лиш протягнути,
Він почав на жальні нути
Промовлять такі слівця:

"Стрику, майте бога в серці!
Я ж якась рідня вам преці!
Що се ви так завзялись?
Чи ж то честь, гонори знатні,
Що, мов бестії остатні,
Б'ються на смерть Вовк і Лис?"

Ой стрицуню рідний, чуйте,
Лиш сей раз мені даруйте,-
А кленусь вам, поки жить,
Я і всі мої народи
Сумирно, без перешкоди,
Вірно будем вам служити.

Все робитиму для тебе,
Всякий труд прийму на себе,
Не доїм і не досплю,
А тобі гусей, качаток,
Риб, і раків, і курчаток
Повну кухню наловлю.

Га й згадай, чи то я бою
Іменно хотів з тобою?
Як я довго вагувавсь!
І тепер як дбав я пильно,
Щоб тебе не вдарить сильно,
В своїй силі гамувавсь!

Що лиш хочеш, хоч як трудно,
Все я вчиню! Хоч прилюдно
Підлим брехуном назвусь!
Ой, болить! Рідненький стрику!
Милість покажи велику,
Най надарма не молюсь!"

"Ні,— гарчить Неситий, годі!
Знаю я, який ти злодій,
Бреха і крутій еси!
Обіцяєш злота мірку,
А по тому завше дірку
Із обарінка даси.

Та тепер хоч присягни ти
Нас усіх озолотити,
Віри я тобі не йму!
Гамувавсь ги в бою ладно,
Що мені у очі зрадно
Впер піску чортівську тьму!

Ні, хоч як бреши й ввивайся,
А з життям уже прощайся!
Я здурить себе не дам.
Помолися швидко богу.
Кайся всіх гріхів — в дорогу
Мушиш нині йти к дідам!"

Так гарчав Неситий гордо,
Рад би Лиса взять за горло,
Але ногу мав в зубах.
А Микита, поки рюмав,
Хитрість вже нову обдумав,
Як минувся перший страх.

Ніби молиться він богу,
А тим часом задню ногу
Всунув Вовку під живіт...
Як нараз запоре жмінку
Попід саму селезінку,
Вовкові змінився світ.

"Ай!" — ревнув, згадавши бабу.
Фіть! Лис з пащі вирвав лапу,
Задньою ж ще раз потис:
Вовк зомлів і повалився —
Гульк, наверху опинився
Й хап його за горло Лис.

"Га, тепер проси пощади!
Тут заплату за всі зради
Ти дістанеш!" — Лис кричав.
Вовк, запінений, заїлий,
Лиш метавсь, мов ошалілий,
І, слабіючи, гарчав.

Та Микита, вже не глупий,
Силу всю зібрав до купи,
Мов кліщами, горло тис;
Тягне, шарпає, термосить,
Аж Лев крикнув: "Досить! Досить!
Побідив сим разом Лис!"

Лис на тес царське слово
Вовка відпустив здорово.
"Царю,— каже,— я корюсь!
Я хотів лиш пляму стерти,
Вовчої не хочу смерти,
На безсильнім я не мщусь".

Тут піднявсь утіхи галас!
Малпа крізь юрбу пропхалась
Із лавровим вже вінцем.
Всі приятелі зійшлися,
Славили й вітали Лиса.
Що таким явивсь борцем.

Не один, що ще недавно
Був би з'їв його, вив: "Славно!
Жий, Микито, много літ!"
Лис подякував уклоном,
Потім клякнув перед троном,
Щоб чуть царський заповіт.

"Встань, Микито! — цар озвався.-
Славно, сину, ти списався,
Честь свою оборонив.
Що було, нехай минає!
Цар дарує і прощає,
Що коли ти завинив.

Днесь кінець сварні і зваді,
І віднині в царській раді
Ти про спільне благо радь!
Честь прийми від мене тую:
Канцлером тебе йменую,
Віддаю тобі печать.

Як ти мудро вмів держатися,
Від біди обороняться,
Так державу борони!
Що порадиш — цар прикаже,
Що напишеш — цар не змаже,
Лиш сумлінно все чини!"

Каже Лис: "Мій царю й тату,
За так щедрю і багату
Ласку чим я відплачусь?
Сил у мене є не багато,
Але весь для блага твого
Й для держави посвячусь.

Ще лиш на однім прости мя!
На деньок домів пусти мя:
Жінка й діточки десь там
Плачуть, тужать... Най же нині
О щасливій переміні
Сам я звістку їм подам".

Цар сказав: "Іди, мій друже!
Я й цариця раді дуже,
Щоб весь смуток їх пропав.
Маєш дозвіл на три днини,
А вертай же разом з ними,
Щоб я тут їх привітав".

Тут кінчиться наша казка.
Всім, хто слухати був ласка,
Дай же боже много літ!
Най і наш весь сум пропаде!
А тим, хто нам коїть зради,
Най зійдеться клином світ!